משניות מדות עם פירוש עץ החיים

הכינו וגם חברו ר' יעקב בן ר' שמואל חגי"ז
(במסכת מדות הן ה"פירוש" והן "עץ החיים" שניהם הם מאת ר' יעקב חגיז, ומיוסדים בעיקר מדברי התי"ט)

עץ החיים

כתב רמב"ם הביא אחר תמיד מדו' ואין בו ענין אחר אלא ספור שהוא זוכר מדת המקדש וצורתו ובניינו וכל ענייניו והתועלת שיש בענין ההוא כי כשיבנ' במהר' בימינו יש לשמור ולעשות התבנית ההוא והתבנית והצורות והערך מפני שהוא ברוח הקדש כמ"ש הכל בכת' מיד ה' עלי השכיל עכ"ל כתב תי"ט ואע"פ שהבנין של עתיד יש בו שנויי' ולא ישוו עם בנין בית שני וכמה שיראה המעיין במשנה ובס' יחזקאל ורמב"ם עצמו כתב בתחלת ה' בית הבחירה וז"ל בנין שלמה כבר מפו' במלכים וכן בנין העתיד ליבנות אע"פ שהוא כתוב ביחזקאל אינו מפור' ומבואר ואנשי בית שני כשבנו בימי עזרא בנוהו כבנין שלמה ומעין דברים המפו' ביחזקאל ע"כ. הרי כו' שסיפור בית שני יש בו תועל' לעתיד מצד דברי רבים הדומים וכו' ע"כ עוד הוצרכו לכתוב בנין בית שני כנר' שהיו משניו' סדורות בימיה' ובזמן ר"ע עדין היה הבית קיים ואע"פ שחרב הבית משנה לא זזה ממקומה: ועוד כשם שנכתב עשיות המשכן בתורה ובנין בית ראשון הוצרכו לכתוב ג"כ בית שני כי סוד ה' ליריאיו:

פרק א בשלשה מקומות הכהנים שומרים בבית המקדש בבית אבטינס בבית הניצוץ ובבית המוקד והלוים בעשרים ואחד מקום חמשה על חמש' שערי הר הבית ד על ארבע פנותיו מתוכו חמשה על חמשה שער העזרה ארבע על ארבע פנותיה מבחוץ וא' לשכת הקרבן וא' בלשכת הפרכ' וא' לאחורי בית הכפורת.

פירוש

מס' מדות פ"א בשלשה מקומות האי רישא שנוי' בריש מס' תמיד שומרי' לא מפני פחד גנבי' ולסטים אלא שכבוד וגדולה הוא לבית שלא יהא בלא שומרים ושמירה זו מצותה כל הליל' וכ"כ רמב"ם בפרק בתרא מהלכו' בית הבחירה ועיין מ"ש בריש תמיד מנלן דבשלש' מקומות הכהנים שומרי'. בית אבטינס ובית הניצוץ שם במשנה:
והלויי' שבמשמר בכ"א מקום שבכ"ד מקומו' היו צריכין לשמור המקדש כדכתי בדברי הימים סי כ"ז למזרח הלוים ו' לצפונה ליום ד' לנגבה ליום ארבעה ולאסופי' שנים שנים. לפרבר למערב ד' למסילה ב' לפרבר הרי כאן כ"ד משמרות ג' מהן היו לכהנים כדאמרן ברישא וכ"ד ללוים אע"ג דקרא לא אמר אלא לוים כהנים נמי קרויין לויים דכתיב והכהנים הלוים בני צדוק ועיין מה שאכתוב בסוף הפרק:
חמשה שומרים על חמשה שערי הר הבית וד' שומרי' אחרים על ארבע פנותיו מתוכן מבפני' לחומ' הר הבית. פנותיו אנגולוש למקום שכלה החומה ומתחלת חומה לשון המפ' דתמיד:
על ארב' פנותיה מבחוץ לפי שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד ולא היה אפשר לשומר לשמור בעמידה כל הלילה לפיכך היו השומרים בפנות העזרה וכן השומרים בשערי העזרה שומרים מבחוץ כדי שיהיו מותרי' בישיבה ואסמכוה אקרא דכתיב שנים לפרבר כלפי בר כלומר חוץ לחומת העזרה:
בית הכפרת והכי תנן ריש פ' בתרא ובערוך בית קדש הקדשים נקרא בית הכפרת:

עץ החיים

מס' מדות פ"א על חמשה שערי העזרה האי תנא סבר חמשה שערי' בלבד היו לעזרה ואפי' לדברי האומר לקמן שבעה שערים היו מודה שלא היה משמר אלא על חמשה דתרי מינייהו לא צריכי שימור גמרא דתמיד דף כ"ו ופי' בכאן ה"ר שמעיה לפי שהיו תכופין לשאר השערים:

ב איש הר הבית היה מחזר על כל משמר ומשמר ואבוקות דולקין לפניו וכל משמר שאינו עומד אומר לו איש הר הבית שלום עליך ניכר שהוא ישן חובטו במקלו ורשו' היה לו לשרוף את כסותו והם או' מה קול בעזרה קול בן לוי לוקה ובגדיו נשרפים שישן לו על משמרו רבי אליעזר בן יעקב אומר פעם אחת מצאו את אחי אמא ישן ושרפו את כסותו:

משניות מדות עם פירוש עץ החיים

פירוש

ב איש הר הבית ממונה על השומרים ואיש כמו אליכם אשים אקרא:
והם אומ' בירושלים רמב"ם סוף ה' בית הבחירה:

עץ החיים

ב היה מחזר בכל לילה ולילה על כל משמר ומשמר והיה לו מפתחות הר הבית כן כתב המפרש דתמיד שם ור"ל לאפוקי משמרו' הכהנים ושמו יוכיח ולפי' צדקו דברי השלטי הגבורים שחבר הר"ר אברהם רופא ממנטוב' במה שהשיג בע' ל"ז על דברי הר"ב שכתב בפ"ה דשקלים על הפקיע להלקות כהנים והלויים שלא מצינו כהנים לוקין. ת"ט: ואין לא ראינו ראיה ולמה לא ילקה הכהן אם עשה דבר שלא כהוגן ובסוף פ"ט דסנהדרין תנן כהן משמש בטומאה פרחי כהונה מוציאין אותו ומפציעין את מוחו בגיזרין והוא הדין אם עשה דבר שלא כהוגן שהיו מייסרין אותו והא דתני הכא קול בן לוי לוקה כהן נמי איקרי לוי אי נמי כיון דמיעוט' דמיעוט' דשומרים הוו כהנים לא חשיב להו:

ג חמש' שערי' היו להר הבי' שני שערי חולד' מן הדרו' משמשין כניס' ויציאה קיפונוס מן המערב משמש כניס' ויציאה טדי מן הצפון לא היה משמש כלום שער המזרחי עליו שושן הבירה צורה שבו כהן גדול השורף את הפר' ופר' וכל מסעדי' יוצאין להר המשחה:

פירוש

ג משמשי' כניסה ויציא' שבה' היו נכנסין ויוצאין להר הבית
לא היה משמש כלום אלא בעל קרי היה יוצא בו לרבי אליעזר בן יעקב כדמפרש בשלהי פרקין:
עליו שושן הבירה צורה כשעלו מן הגולה צוו להם מלכי פרס לצייר צורת שושן הבירה על שערי הבית כדי שיהיה להם מורא מלכות וציירוהו בשער המזרח:
וכל מסעדיה כל הכהנים שמסייעים וסועדים לכהן השורף אותה:
להר הזתים שהוא במזרחו של ירושלם ושם היו שורפין את הפרה:

עץ החיים

ג שני שערי חולדה מן הדרום נכנס בדרום מהטעם שיתבאר ר"פ דלקמן ושמם זה יתכן לומר על שם חולדה הנביאה נקראו כן ואפשר שז"ש במלכים ב' כ"ג והיא יושבת בירושלם במשנה היינו בתוך שער זה שהוא משנה ששנים הם ברוח זו מש"כ ברוחות האחרות ואע"פ שנא' ירושלם ואלו הן בהר הבית ירושלם כולל הכל. ומה שהיו בכאן שני שערים לפי שרוב תשמיש הר הבית בדרום כדתנן בר"פ דלקמן. ת"ט: ורש"י שם פירש כתרגומו משנה בית אולפנא שער יש בעזרה ששמו שערי חולדה:
קיפונוס בשלטי הגבורי' פ"ג חשב שהוא ל' יון ועניינו עבודת הגן שאפשר שהיה שם גן של ורדים וכו' כתב ת"ט והא דהולך לו מדרו' למערב ואינו מקיף דרך ימין כחושבנא בעלמא לית לן בה כמ"ש משמא דגמרא בפ"ג דתמיד משנה ג' ע"כ ויותר נכון לומר דקפנוס הוא משורש קפנדריא ונרא' שזה לשון כניסה ויציאה וכן משמע מלשון הערוך:
טדי בדלית כן כתב ה"ר שמעיה ובערוך ותוספת יום טוב הביא משם תוספות שהוא לשון הצנע ופירש רש"י לפי שלא היה משמש כלום ואף לרבי אליעזר בן יעקב היה גם כן לבעל קרי לצניעות שלא ירגישו בו עוד הביא פירוש שני שהוא לשון פיוט ואמר דאולי באותו שער היתה להם לשכה שבה מלמדין ללווים ניגוני המזמורים כי יש לכל מזמור ניגון מיוחד וה"ר בן עזרא מפרש כן לכל התחלת מזמור כמו על מחלת מכתם שמינית וכולי. עוד הביא משם ראבי"ה דגריס טרי בריש וכתב שהן שתי אבנים זקופות ולזה נקראו טרי כמו מוצב ועיין מה שאכתוב בסיעתא דשמיא במשנה ב' פרק דלקמן:
כהן גדול השורף את הפרה כתב הר"ב מתניתין רבי מאיר הוא דסבר אין פרה אדומה נשרפת אלא בכהן גדול ואינה הלכה וכן כתב הרב רבינו משה בר מיימון אבל במשנה ח' פרק ג' דפרה דתנן נמי כהן גדול פירש הר"ב שלפעמים נעשה בכהן גדול משום הכי תני ליה אף על פי שכשרה אף בכהן הדיוט והרב רבינו משה בר מיימון פירש שם שבתמידות היתה נעשית בכהן גדול אף על פי שכשרה בכהן הדיוט:

משניות מדות עם פירוש עץ החיים

ד שבעה שערים היו בעזרה ג' בצפון וג' בדרום וא' במזרח שבדרו' שער הדלק שני לו שער הבכורות ג' לו שער המים שבמזרחי שער נקנור ושתי לשכו' היו לו א' מימינו וא' משמאלו א' לשכת פנחס המלביש וא' לשכת עושי חביתין:

פירוש

ד שבעה שערים עיין לקמן סוף פרק ב' ומשנה ג' פרק שישי דשקלים:
שער הדלק פירש הר"ב על שם שהיו מכניסין דרך שם עצים של מערכה הדולקין על המזבח נקרא שער הדלק וראביה כתב שמעתי שהיו מביאין דרך אותו השערר אש של הדיוט על גבי המזבח:
שני לו שער הבכורות ששם היו מכניסין הבכורות הנשחטין כתב תוספת יום טוב דבכורות מתנה לכהן הן מה שאין כן קדשים קלים שהן לבעליהן ומשום הכי נתיחד שער לבכורות:
שער המים עיין לקמן סוף פרק שני למה נקרא שמו שער המים ובפרק ו' דשקלים שער ניקנור מפורש בסוף פ"ג דיומא:
פנחס המלבי' ממונה היה להלביש הכהנים בשעת עבודה ולהפשיטן אחר עבודה ולשמור בגדי כהונה לשכת עושי חביטין בה היו עושין המנחה שכהן גדול מקריב בכל יום מחציתם בוקר ומחצת' בערב ועל שם שנאמר בה על מחבת בשמן תעשה נקרא חביתין:

ה ושבצפון שער הנצוץ וכמין אכסדרה היה ועליה בנויה על גביו שהכהני' שומרי' מלמעלן והלוי' מלמטן ופתח היה לו לחיל ב' לו שער הקרבן ג' לו שער בית המוקד:

פירוש

ה וכמין אכסדרה היה ב' כותלים אחד מצד זה וא' מצד זה לשער היו בולטין ויוצאין מחוץ לחומת העזר' לצד הר הבית ועליה בנויה למעלה על אותן ב' כותלים ופתח היה לו לחיל בא' מן הכותלים היה פתח היוצא לחיל דהיינו מקום לפנים מחומת הר הבית מחוץ לעזרה והוא קרוי חיל:
שער הקרבן שם מכניסין קדשי קדשים ששחיטתן בצפון:
בית המוקד ע"ש שמדורות דולקין בה תמיד להתחמם שם הכהני' מפני שהולכי' והפי' קרוי בית המוקד ובית גדול היה ולד פינותיו היו ד' לשכות קטנו' כדמפ' ואזיל:

ו ד' לשכות היו בבית המוקד כקיטונות פתוחו' לטרקלין שתים בקדש ושתי' בחיל וראשי פישפשין מבדילין בין קדש לחול ומה היו משמשות מערבית דרומית היא היית לשכת טלאי קרבן דרומי' מזרחי' היא הית' לשכ' עושי לחם הפנים מזרחית צפונית בה גנזו בני חשמונאי את אבני המזבח ששקצו' מלכי יון צפוני' מערבי' בה יורדי' לבית הטבילה:

פירוש

ו כקיטונות הפתוחות לטרקלין פירש הרמב"ם בדמות בתי השינה שיש בטירות המלכים בהוא בית קטן בתוך בית גדול וכבר ביארנו טרקלין שהוא בית המלכות וקיטון מקום בית השינה שישנים בו בזמן הקיץ תרגו' קיץ קייטא:
ב' בקדש וב' בחול שבית המוקד קצתו בנוי בתוך העזר' המקודש' ומקצתו בחול.
וראשי פספסין ראשי קורות יוצאין מן הכותל עד המקום שהוא קדש כדי לדע' איזה קדש ואיזה חול ולאכול קדשי' בקדש כתב תי"ט כלו' ראשי קורו' היו במקו' שהוא חול והיו מגיעין עד המקו' הקדש ולא במקום הקדש משו' איסור דלא תטע וגו' כל עץ אצל מזבח כמ"ש הר"ב במ"ג פ"ק דתמיד ועיין בפר' דלקמן מ"ו ועוד עיין מה שאכתוב בפרק אחרון משנה ד'.
לשכת טלאי קרבן שהיו שם טלאים מבוקרין לתמידים כדתנן בפרק שני דערכין אין פוחתין מששה טלאים בלשכת טלאים.
דרומית מזרחית היא היתה לשכת לחם הפנים וסמוכה לעזרה ונמצאת שהיתה מקודשת אתיא כמאן דאמר אפייתן בפנים בפרק י"א דמנחות משנה ב' ובריש פרק חמישי דשקלים תנן דבית גרמו היו על מעשה לחם הפנים:

משניות מדות עם פירוש עץ החיים

ששקצום מלכי יון שהקטירו עליו לעכו"ם:
בה יורדין לבית הטבילה באותה לשכה היה יורד הכהן שראה קרי והולך במחילה שאחר בית המקדש לבית הטבילה ושם מדורה שמתחמם בה הכהן שטבל ועלה ונסתפג ולשכת המוקד היא קרויה והיא פתוחה לבית המוקד הגדול:

עץ החיים

ו מזרחית צפונית בה גנזו בית חשמונאי וכולי כתב הר"ב ובמסכת שקלים פרק חמישי ובמסכת תמיד פרק שלישי קורא לה לשכת החותמות וכן כתב הרב רבינו משה בר מיימון והא ודאי דלמאי דתנן התם דלשכת טלאים צפונית מערבית ואחריה קא חשיב לשכת החותמת כשאתה מקיף דרך שמאל מבחוץ וכדכתיבנא התם הרי היא לשכת החותמת שבצפונית מזרחית סמוכה ללשכת טלאים אבל קשיא מכל מקום דאחר כך קא חשיב לשכת בית המוקד והיא בית הטבילה דהכא ועל כרחנו עומדת בין החותנות לטלאים שהרי הוא גם בן מערבי' והיאך קא מני לה בין החותמת ללשכת בית לחם הפנים הילכך שפיר מילתא קמאי דהתם גרסינן במשנה איפכא וא' לשכת בית המוקד ואחת לשכת החותמת ומ"מ לא שלחתי שם יד להגיה כן בספר לפי שהתו' בפ"ק דיומא דף י"ו גרסי' ג"כ כגירסת הספרי' דרמו אהדדי דהכא קאמר שבאחת גנזו בית חשמונאי כו' והתם קאמ' דשאר שתי לשכותיה הוו לשכת החותמ' ולשכת בית המוקד ותירצו דטובא איכא לשכות (והכי נמי) כלים שמשמשים שנים ושלשה דברים:

ז שנים שערים היו לבית המוקד א' פתוח לחיל ואחד פתוח לעזרה אמר יהודה זה שהיה פתוח לעזרה פשפש קטן היה לו שבו נכנסין לבלוש את העזרה:

פירוש

ו אחד פתוח לחיל הפתח שבצפון בית המוקד היה סמוך לחיל ושבדרומו היה פתוח לעזרה פשפש קטן בתוך השער הגדול:
שבו נכנסין לבלוש את העזרה פי' לחפש (תרגום ויחפש ובלש) שהיו נכנסין בכל בקר דרך אותו פשפש לחפש על כל כלי שרת שבעזרה שיהיו כולן במקומם והכי תנן במסכת תמיד נטל את המפתח ופותח את הפשפש ונכנס מבית המוקד לעזרה וכו' אלו הולכים באכסדרא דרך המזרח ואלו הולכים באכסדרא דרך המערב היו בודקין והולכן עד שמגיעין למקום עושי חביתין הגעו אלו ואלו אומרים שלום הכל שלום כלומר כל כלי שרת הם במקומ' בשלום ובגמ' דריש תמיד אמ' אביי דכיון דהני שני שערים גבי אהדדי הוו קיימי (זה כנג' זה א"נ דסמיכי אהדדי) סגי להו בחד שומר דוי (רואה) להכ' ודוי להכא:

ח בית המוקד כיפה ובית גדול היה מוקף רובידי' של אבן וזקני בית אב ישני' שם ומפתחו' העזרה בידם ופרחי כהונה איש כסותו בארץ ומקום היה שם אמה על אמה: **ט** וטבלא של שיש וטבעת היתה קבועה בה ושלשל' שהמפתחות היו תלויות בה הגיע זמן הנעיל' הגביה את הטבל' בטבעת ונטל את המפתחות מן השלשלת ונעל הכהן מבפני' ובן לוי ישן לו מבחוץ גמר מלנעול החזיר את המפתחו' לשלשל' ואת הטבלא למקומ' נתן כסתו עליה ישן לו אירע קרי באחד מהם יוצא והולך לו במסיבה ההולכת תחת הבירי' והנרו' דולקים מכאן ומכאן עד שהוא מגיע לבית הטבילה ר"א בן יעקב אומ' במסיבה ההולכת תחת החיל יוצא והולך לו בטדי:

פירוש

ח בית המוקד הכיפה בנין של בית המוקד לא היה עליו' אלא כיפה ארקוו"לט בלעז עשויה בארץ מוקף רובד של אבן אצטבעות סביב של אבני גזית היו משוקעי' בכותל ויוצאת מן הכותל לתוך בית המוקד לצד הקרקע ועל גביהן אבנים אחרות קצרות מהן שיוצאו' נמי מן הכותל והיו כעין מעלות זו על זו.
וזקני בית אב המשמר היה מתחלק לז' בתי אבות כמנין ימות השבוע כל א' עובד יומו וזקני בית אב של אותו יום היו ישנים שם על אותן רובדים:
ופרחי כהונה בחורי' שמתחיל שער זקנם לפרוח והם היו השומרים:

משניות מדות עם פירוש עץ החיים

איש כסתו בארץ שלא היו רשאים לשכב שם ע"ג מטות אלא בארץ כדרך ששומרי חצרות המלכים עושין: כסתו' ל' כרים וכסתו' ומשנה זו ישנה בריש תמדי (תמיד):

ט אמה על אמה בארץ וטבלא עליו:
הגיע זמן הנעיל' לנעול שערי העזר':
הכהן מבפני' ובן לוי יושב לו מבחוץ שהלוים טפלי' לכהני' כמו שנ' וילוו עליך וישרתוך הילכך בבית אבטינס ובית הניצוץ שהיו עליו' היו הכהני' שומרי' ולויים למטה ובית המוקד שלא הית' אלא כיפ' על הארץ היה כהן מבפני' ובן לוי מבחוץ כתב רמב"ם לפי הנר' ממשנ' זו שהיו צריכין מפתחו לסגור הדלתו' והיו מנעולי דלתותיהם בלי ספק דומיא למנעולים קאדינו"ש די טו"רנו שעושין אצלנו ואינן סוגרין אלא במפתחותיהן שבהם נפתחין.
במסיבה במחילה המהלכ' תחת הבירה שמחילה היתה תחת המקדש וכל המקדש קרוי בירה כדכתיב אל הבירה אשר הכנותי ומפני שהיה בעל קרי לא היה מהלך דרך העזרה אלא דרך המחילו' דקי"ל מחילו' לא נתקדשו:
והנרו' דולקין במחילה מכאן ומכאן:
במסיבה ההולכ' תחת החיל יוצא ואינו חוזר לבית המוקד לפי שהוא טבול יום ואין הלכה כראב"י אלא כדתנן בריש תמיד בא וישב לו אצל אחיו הכהנים בבית המוקד עד שהשערי' נפתחי' יוצא והולך לא שאע"פ שטבול יום אסור ליכנס לעזר' נשי' דהיינו מחנ' לוייה לזה הקילו לפי שנטמ' בפנים:

עץ החיים

ט הגביה את הטבעת הכהן השוער כן כתב הר"ר שמעיה: עוד כתב. נתן בן לוי כסותו עליו חזר וישן לו כתב כתב התי"ט ואין אלו בעיני אלא דברי תימא שהרי אין בן לוי ישן אלא מבחוץ וגם הוא בעצמו הרי פירש לעיל בסמוך הגביה וכו' הכהן השוער ולמה א"כ לא יהיה הכהן ההוא הגומר לכל הצריך וגם כפי הנרא' לא היה יכול בן לוי לכנ' מכיון שנגמר נעילת השערים וכו' אלא אם כן שנאמר שהיה להם מקום לכנס לשם מפני הצורך וכל זה דוחק:

פרק ב הר הבית היה חמש מאות אמה על חמש מאות אמה רובו מן הדרום שני לו מן המזרח שלישי לו מן הצפון מעוטו מן המער' מקום שהיה רוב מדתו שם היה רוב תשמישו:

פירוש

פרק ב הר הבי' היה חמש מאות אמה מוקף חומה סביב ורובו מן הדרום שני לו מן המזרח כלומר הרוחק שיש מחומת הר הבית לחומת העזרה לצד דרום יותר מן הרוחק שיש ביניהם מצד מזרח והרוחק שיש ביניהם מצד מזרח יותר מן הרוחק שיש ביניהם לצד צפון והצפוני יותר מן המערב וזה לשון תוספת י"ט כל רוחב העזרה הוא קלה מצפון לדרום כדתנן ריש פרק בתרא ונמצא שהנותר מהר הבית בשתי רוחות הללו הוא שס"ה אמה וכל אורך העזרה מן המזרח למערב קפ"ז שבעזרה הפנימית אנן קיימין ואין עזרת נשים בכלל וכן הם דברי הרמב"ם פ"ה מהלכות בית הבחירה וכבר כתבתי בפ"ג דסוט' משנה ד' דעזרת נשים בכלל הר הבית נמצא שבאלו שתי רוחו' הנותר מהר הבי' הוא שי"ג כשתחלוק שס"ה ותתן דרך משל לדרו' מאתי' וחמשים ישאר לצפון קט"ו וכשתחלוק שי"ג ותתן דרך משל רי"ג למזרח ישאר ק למערב הנה רובו לדרום רן שני לו למזרח רי"ג שלישי לו מן הצפון קט"ו מיעוטו מן המערב מאה:

עץ החיים

פרק ב הר הבית. מקום שהיה רוב מדתו שם היה רוב תשמישו יפה פירש בעל שלטי הגבורי' שכתב שהוא על לשכות הרבה ובתים שהיו עשויים באמת ויושר למשמשי הבית נוסף על הלשכות שנאמרו במשנה כי אותם לא יספיקו ובפרק כ"ה מספרו עמד למנין וחשב ומנה אותם שלשים ואני אומר לסיוע לו שכן נמצא בבנינא דיחזקאל במספר שלשים לשכות אל הרצפה שבחיצונה ועוד נסתפק בשל לשכות שמן הראוי שנהיה לשכה לכל אחד מט"ו הממונים שברפ"ה דשקלים כשירצו ללון בהר הבי' ואמ' שעל תשמישי אלו הלשכות השלושים או מ"ה אמרו שרובם בדרום כו' אבל שגג' יצאה מלפני השליט בפ"ב כשכתב שם שבאמצע הר הבית לא היה מסוכך מפני המזבח שהיה גלוי לשמים והרי אין מזבח אלא בעזרה אבל בלאו הכי ודאי שאין הר הבית מכוסה שלא היה מסוכך אלא על גבי האיצטבאות כאותה ששנינו במשנה ה' פ"ק דפסחי' וכן בצדדין סביב לא באמצ' וטעמא שהיה רובו מן הדרום ירא' לפי שאם היתה כניסת כל אדם מהעיר שהיא בנגב ככתוב ביחזקאל ולפיכ' ראוי שתהיה רוב התשמיש במקום הראשון שבו נכנסים שני לו מן המזרח שכן מקיף דרך ימין: תי"ט:

משניות מדות עם פירוש עץ החיים

ב כל הנכנסין להר הבית נכנסין דרך ימין ומקיפין ויוצאים דרך שמאל חוץ ממי שארעו דבר שהו' מקיף לשמאל מה לך מקיף לשמאל שאני אבל השוכן בבית הזה ינחמך שאני מנודה השוכן בבית הזה יתן בלבם ויקרבוך ד"ר מאיר אמר לו רבי יוסי עשיתן כאילו עברו עליו את הדין אלא השוכן בבית הזה יתן בלבך ותשמע לדברי חבריך ויקרבוך:

פירוש

ב שאני אבל נשאלין אותו מה לך להקיף לשמאל ואמר שאני אבל אומרים לו השוכן בבית הזה ינחמך כו' עשיתן כאלו עברו עליו את הדין אם הם אומרים לו כן נראה כאלו חבריו עוותו הדין ונדוהו שלא כהלכה:
יתן בלבך שתשמע לדברי חבריך דהשתא משמע שהו' עשה שלא כדין וצריך תשובה:

עץ החיים

ב נכנסין דרך ימין פירש הר"ב כגון הנכנסין דרך שערי חולדה שהן מן הימין מקיפין דרך שער טדי והקשה תי"ט דהא במ"ג פ"ק תנן דלא היה משמש כלום והרי עכשו שמושו כמו שמוש שערי הדרום אלא שבדרום היתה הכניסה וכאן היציאה ולא עוד אלא שבדרו' היו ב' שערים לכניסה וכאן זה השער הא' היה משמש יציאת נכנסין בב' השערי' ועוד קשה דהא תנן התם דאלו שני השערי' שבדרום היו משמשים כניסה ויציאה וז"ל הרמב"ם בפי' כפי נא"י כשנכנס הנכנס משער שושן אינו הולך על שער חולדה אלא לצד שער טדי ומעתה אין כאן יציאה כלל לשער טדי אלא לסימנא בעלמא נקטיה ע"כ. ולכאורא היה נראה לו' דכיון דשער טדי לא היה משמש אלא יציאה לא חשיב לה כגון השאר דמשמשין כניסה ויציאה וכעין משל לזה בשבת אמרי' כל פתח שאינו עשוי להכני' ולהוציא אינו פתח. ועוד נראה דאין מקום לכל החרדה הזאת דאיכא למימר דהר"ב נמי לסימנא קאמר ואל כתב הר"ב שהיו יוצאין בשער טדי אלא שאם דרך משל היו נכנסין דרך שערי חולדה היו הולכין לצד ימין והיינו דרך שער טדי ולא שהיו יוצאין משם:

ג לפנים ממנו סורג גבוה עשרה טפחים ושלש עשרה פרצות היו בו שפרצום מלכי יון חזרו וגדרום וגזרו כנגדן שלשה עשר השתחויות לפני' ממנו החיל עשר אמות ושתים עשר מעלות היו שם רום מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה כל המעלות שהיו שם רום מעלה חצי אמה ושלח' חצי אמה חוץ משל אולם כל הפתחי' והשערי' שהיו שם גבהן עשרים אמה ורחבן י' אמות חוץ משל אולם כל הפתחים שהיו שם היו להן דלתות חוץ משל אולם כל השערי' שהיו שם היו להם שקופות חוץ משער טדי שהיו שם שתי אבנים מוטות זו על גב זו כל השערים שהיו שם נשתנו להיו' של זהב חוץ משער ניקנור מפני שנעש' בהן נס ויש אומרי' מפני שנחשתן מצהיב:

פירוש

ג לפנים מחומת הר הבית שורת מחיצה העשויה נקבים נקבים כמטה מסורגת בחבלי' והיה עשויה מדפות עץ ארוכים וקצרים שמרכיבין און זו על זו באלכסון גזרו כנגדן י"ג השתחויות כשמגיע כנגד כל פרצה ופרצה משתחוה ומודה על אבדן מלכות יון:
לפנים מאותו סורג היה מקום פנוי עשר אמות והוא נקרא חיל:
ושתי' עשרה מעלות היו כדי לעלות משם לעזרת נשים.
רום מעלה כל מעלה מהן גבוהה מחבירתה חצי אמה וכן המעלה הראשונה גבוהה מן הקרקע חצי אמה:
ושלחה משך רוחב המעלה דהיינו מקום דריסת הרגל חצי אמה ול' שלחה כדתניא ושילח זה הרגל וכה"א משלחי רגל כדתניא ברפ"ק דב"ק וארכה של מעלה בכל רוחב ההר לצפון ולדרום רש"י פ"ק דיומא דף י"ו חוץ משל אולם חוץ מן המעלו' שבין האולם ולמזבח שלא היו כולם כן כדתנן בפ"ג:
חוץ מפתח של אולם דתנן לקמן גבהו ארבעים אמה ורחבו עשרים:
היו להן שקופות אבן מונחת על שתי המזוזות שהדלת שוקף עליו ושקופות לשון משקוף כתב רמב"ם ובמשנה משתמש בזה השם להקל ועיין סוף פ"ג דאהלו' גו"ב פ"ח שהיו שם ב' אבנים מוטות זו על זו בא' חקוק חצי הפתח

משניות מדות עם פירוש עץ החיים

משקוף העליון וחקק חצי מזוז' מכאן וחקק חצי מזוזה מכאן ובאחד חקוק מפתן התחתון וחצי מזוזה מכאן מוטות לט ידעתי לשונן כן כתב ה"ר שמעיה ורמב"ם פירש ושתי אבנים מוטות זו על גב זו והיה ציר השער מונח במקום אחד ומבקום אחר:
נשתנו להיות של זהב לפי שכשעלו מן הגולה לא היו עשירים לא יכלו לעשות של זהב וזה שדקדק הרמב"ם בסוף פרק ראשון מהלכות בית הבחירה וכתב אפילו שערי העזרה מצפין אותם זהב אם מצאה ידם:
מפני שנעשה בהם נס כמו שמפורש ביומא פרק ג':
מצהיב ירוק כעין הזהב וכבר פירשו בספרא מה שאמר רחמנא שער הצהוב ואמר בתבנית הזהב:

עץ החיים

ג לפנים ממנו סורג כתב הראבי"ה ונראה שהסורג היה מקיף לכל הצדדין למזרח ולצפון ולמערב ולדרום וכן החיל דהא כל א' וא' יש בו מעלה מחברו כדמפ' בריש מס' כלים ורוב תשמיש היה מן הדרום שהוא לצד העיר ולמה היה צריך לעשותו במזרח טפי מבשאר רוחות ותו דקתני בפ' דלעיל שבצפון בער ניצוץ כו' עד ופתח היה לו לחיל אלמ' דהחיל היה נמי בצפון ותו דהנך י"ג השתחויות שכנגד הי"ג פרצות ובסוף מכילתין תנן אבא יוסי בן חנן אמר כנגד י"ג שערים ואמר בשקלים דכנגדן ממש של שערים במקום י"ג היו שכן השתחויות י"ג וכי היכי דההוא כנגדן ממש במקומם ה"נ י"ג דסורג במקום שגדרום ממש היו משתחוים ולפי זה הסורג היה הולך סביב סביב הקיפו ולא היה פתוח ופרוץ אלא לצד מזרח ומשום חיזוק ושמירה ובאו בני יון ופרצו י"ג פרצים בסורג כנגד י"ג שערי מזרח שיוכלו לכנס בכל צד לעזרה בהרווחה ושוב חזרו בית חשמונאי וגדרום כו' עכ"ל. ועיין מה שכתבתי במשנה ג' פרק ו' דשקלים:
סורג גבוה עשרה טפחים כתב הכ"מ בפ"ה מהלכות בית הבחירה בשם הרא"ש שהסורג נעשה לטלטול שבת ולזה היה גבוה י' טפחים כדין כל מחיצה דהיקף הר הבית לא מהני דהוי מוקף ולבסוף ישב דלא מהני. ותי"ט האריך בזה והסכים שהיה הסורג לתת מקום והבדל בין העכו"ם הנכנסין להתפלל בבית ה ובין ישראל כאותה ששנינו בפ' קמא דכלים החיל מקודש ממנו שאין עכו"ם וטמא מת נכנסין לשם וכו':

ד כל הכתלים שהיו שם היו גבוהי' חוץ מכותל המזרחי שהכהן השורף את הפר' עומד בראש הר המשחה ומתכוין ורואה בפתחו של היכל בשעת הזיית הדם:

פירוש

ד הלכה זו צריכה ביאור הדבר ותן לבך לצייר מה שאני אומר לך אחר שאקדים הפרה אדומה צריך לזרוק מדמה לנוכח ההיכל והוא רואה אותו שנאמר והזה אל נוכח פני אהל מועד ומכלל מסתמא זו רבי אליעזר בן יעקב שאמר בפרק זה שעזרת כהנים היתה גבוה על עזרת ישראל שתי אמות ומחצה (דאי אמרת רבנן הא איכה פלגא דאמתא דמתחזי ליה פתחא בגויה גמרא דיומא דף י"ו) וכשנכנס אדם בשער שושן מהר הבית הולך בקרקע ישרה עד שמגיע אל החיל אחר כך עולה מן החיל בשתים עשרה מעלות עד שמגיע לעזרת נשים ותהיה עזרת נשים גבוהה מקרקע הר הבית בשש אמות לפי שכבר הקדמנו שכל מעלה שהיתה במקדש גבוה חצי אמה אחר כך הולך עזרת נשים כולה שהיתה ישרה ועולי' מסופה לעזרת ישר' בחמש עשרה מעלות כמו שיזכיר בפ' זה ולפיכך עזרת ישרא' גבוה מעזרת נשים שבעה אמות ומחצה אח"כ עולה מעזרת ישראל אל עזרת הכהנים בדוכן שגבהה אמה ושלש מעלות למעלה לדוכן אח"כ הולך על עזרת כהנים כולה והמזבח ובין האולם והמזבח בקרקע ישר אחד אח"כ הולך י"ב מעלות אל האולם כמו שיזכור בשלישי ממסכתא זו והאולם וההיכל בקרקע אח' ישר ולפי' יהיה ההיכל למעלה מעזרת כהנים בשש אמות ויעלה בידנו מכל הגבוהים שקרקע ההיכל למעלה מקרקע הר הבית שבו שער שושן כ"ב אמו' וגבהו של שער שושן עשרי' אמה על הרוב כמו שהקדמנו שזה גובה של כל פתח לפי' כשהכהן עומד בהר המשחה ומביט השער שושן יגיע ראות עיניו אל המעל' השמינית ממעלות האולם ואינו רואה את ההיכל מן הפתח בשום פנים לפי שהמשקוף התחתו' למעלה ממשקוף שער שושן העליון שתי אמו' לנוכח ולפי צריך שיה' הכותל של מעל של שער שושן נמוך כדי שיר' ההיכל ממעל לו ואמרו שהוא נמוך מכ' אמה דרך משל כדי שיהי' הנר' משער ההיכל יות' מב' אמות ואם היה גובהו של כותל פחות יהא הנר' מפתח ההיכ' יות' בלי ספק וזה ענין מבואר ורואה בפתחו של היכל עיין בפ"ג דפר' מ"ג:

ה עזרת הנשי' היתה ארך קל"ה על רחב קל"ה וד' לשכות היו בד' מקצועותיה של ארבעים ארבעי' אמה ולא היו מקורות וכך הם עתידי' להיות שנא' ויוציאני אל החצר החיצונה ויעבירני אל ד מקצוע' החצר והנה חצר במקצוע החצר חצר במקצוע החצר בארבע מקצעת

משניות מדות עם פירוש עץ החיים

החצר חצרות קטורות ואין קטורו' אלא שאינן מקורו' ומה היו משמשו' דרומית מזרחית היא הית' לשכת הנזירים ששם הנזירין מבשלין את שלמיהן ומגלחין את שערן ומשלחים תחת הדוד מזרחית צפונית היא לשכת העצי' ששם הכהנים בעלי מומין מתליעי' העצי' כל עץ שנמצא בו תולע' פסול מע"ג המזבח צפוני' מערבי' היא הית' לשכת מצורעים מערבי' דרומית אמר רא"בי שכחתי מה היתה משמש' אבא שאול אומר שם היו נותנים יין ושמן היא הית' נק' לשכ' בית שמני' וחלק' הית' בראש' והקיפוה כצוצרה שהנשי' רואות מלמעלן והאנשים מלמטן כדי שלא יהו מעורבין וט"ו מעלו' עולו' מתוכ' לעזרת ישראל כנגד ט"ו שיר מעלות שבתהלים שעליהן הלוי' אומרים בשיר לא היו טרוטות אלא מוקפות כחצי גורן עגולה:

כף נחת

ה אורך מן המזרח למערב.
על רוחב מן הצפון לדרום.
וארבע לשכות היו בד' מקצעותיה פי' במקצעותיה שמבפני' תי"ט:
של ארבעים ארבעי' אמה כתב ה"ר שמעיה ואיני יודע אם מרובעות היו אבל של יחזקאל היו מ' ארוך ושלשים רוחב.
ולא היו מקורות כדי לבשל בתוכו את זבח העם שלמים התודה ואיל נזיר וכן כתיב ביחזקאל אלה בית המבשלים אשר יבשלו שם משרתי הבית את זבח העם:
קטורות אלא שאינן מקורות מלשון והנה עלה קיטור הארץ כלומר מעלות עשן לפי שאין להם תקרה ומשלחין תחת הדוד לשרפן באש שתחת הקדרה שמבשלין בה השלמים כדכתי' ונתן על האש אשר תחת זבח השלמי':
מתליעין בעצים מסירין העצים שנמצ' בהם תולעת לפי שהן פסולין למערכה ולשון מתליעין כמו מסקלין בפ"ב דשביעית שנ' על הרמת האבנים שהושלכו בדרך:
אראב"י שכחתי מה היתה משמשת מכלל דריש' כלה ראב"י קאמר לה והכי מוכח לה בגמ' פ"ק דף י"ו:
וחלקה היתה בראשונה פי רמב"ם פרוצה שלא היתה מוקפת מחיצ' וכתב תי"ט וצ"ל שמעקה היה לה סביב שהרי גבוה היתה שש אמות מהר הבית ולפירו' רש"י שכתבתי במ"ב פ' בתרא דסוכה ניחא טפי ע"כ ואין נר' דכיון דמלת חלקה היינו פרוצה בלא מחיצה היאך היה לה מעקה ומעקה היינו מחיצה בלשון רבנן כדאי' בר"פ י' יוחסין כצוצר' כמו גזוזטר' הקיפו סבי' לעזר' נשי' שיהיו הנשי' עומדו' למעלה על הגזוזטרא והאנשים למטה לראות בשמחת בית השואבה כדי שלא יבאו לידי קלות ראש:
לא היו טרוטות ארוכות ובעלי זויות כדרך כל המעלות אלא עגולות כחצי גורן עגולה

עץ החיים

ה וכל עץ שנמצא בו תולעת פסול מע"ג המזב' לא ראיתי לו סמך מן הכתוב ובמנחות פ"ט דף ע"ה בעי רבא הקדישו מהו שילקה עליו משום בעל מום כיון דפסול כבעל מום דמי או דילמא אין בעל מום אלא בבהמה תיקו עוד שם אמר שמואל לא שנו אלא לח אבל יבש גוררו וכשר. תי"ט:
עוד כתב לשכת מצורעים כתב ה"רב ששם המצורעים טובלין בח' לטהרתם כשבא להכניס ידו בפנים אעפ"י שטבל מבער' והואיל ומבער' יטבל רשאי לכנס בעזרת נשים כדתנן בפ"ק דכלים שאין טבול יום נכנס לשם אבל אותה טבילה שטעון כל הנכנס לעזרה כדתנן במשנה ג' פ"ג דיומא ההיא בעזרת ישראל כדפירש הר"ב שם ובחנם כתב ה"ר שמעיה שלשכ' זו לא נתקדשה ואולי שבעל התמונ' שהזכרתיו לעיל (ששם ד' החצרות קטורות בארבע המקצועות מבחוץ) מפני כן העמיד כל אלו הארבעה חצרות מבחוץ כדי שלא יהיה להם קדושת עזרת נשים והוא מבלי צורך כלל שאף על פי שיש להם קדושת עזרת נשים רשאי המצורע לכנס שם כיון שמבערב טבל והיה לו הערב שמש וכן כתבו התוס' בהדיא בפ"ג דיומא דף ל בדבור המתחיל אי דלא טביל וכו' ובפרק קמא דכלים תנן עזרת נשים מקודש הימנה שאין טבול יום נכנס לשם ולשכת מצורעים הקפה עומדת בעזרת נשים והיא אחת מארבע לשכות שבארבע מקצעותיה עד כאן:

ו ולשכות היו תחת עזרת ישראל ופתוחות לעזרת הנשי' ששם הלוים נותנים כנורות ונבלים ומצלתים וכל כלי שיר עזרת ישראל היתה ארך מאה אמה ושלשים וחמש על רוחב אחת עשר' וכן עזרת כהנים היתה אורך מאה ושלשים וחמש על רוחב אחת עשרה וראשי פספסין

משניות מדות עם פירוש עץ החיים

מבדילין בין עזרת ישראל לעזרת הכהנים רבי אליעזר בן יעקב אומר מעלה היתה וגבוהה אמה והדוכן נתון עליה ובה שלש מעלות של חצי חצי אמה נמצאה עזרת הכהנים גבוהה מעזרת ישראל שתי אמות ומחצה כל העזרה היתה ארך מאה ושמונים ושבע על רחב מאה ושלשים וחמש ושלש עשרה השתחויות היו שם אבא יוסי בן חנן אומר כנגד י"ג שערים שערים דרומיים סמוכים למערב שערי העליון שער הדלק שער הבכורות שער המים ולמה נקרא שמו שער המים שבו מכניסין צלוחית של מים של ניסוך בחג רבי אליעזר בן יעקב אומר ובו המים מפכים ועתידין להיות יוצאין מתחת מפתן הבית ולעומתן בצפון סמוכין למערב שער יכניה. שער הקרבן. שער הנשים. שער השיר ולמה נקרא שמו שער יכניה שבו יצא יכני' בגלותו שבמזרח שער ניקנו' ושני פשפשים היו לו אחד בימינו ואחד בשמאלו ושני' במערב לא היה להם שם:

פירוש

ו עזרת כתב ראבי"ה מצאתי נקוד (העין בסגול) וכן נראה דשם דבר הוא לשון עזרה דבפרק תפלת השחר ירושלמי מפ' עזרה שמשם עזרה באה לעולם שנאמר ישלח עזרך מקדש:
היתה אורך מאה ושלשים וחמש פירוש מצפון לדרום וכל מדה יתירה קרויה אורך כמו שכתב רש"י בספר מלכי' ובספר יחזקאל ועיין בפ"א דכלים יתירות המקומות שבמקדש זה על זה.
וראשי פספסין ראשי קורות בולטים ויוצאין מן הכותל להבדיל בין עזרת ישראל לעזרת כהנים מעלה היתה שם בעזרת ישראל וגובהה אמה וארכה באורך כל העזרה ודוכן של לויים בנוי עליה ועשוי כמין אצטבא וגובה הדוכן אמה וחצי ובו ג' מעלות של חצי חצי אמה שעולי' בהן לדוכן לברך את העם ופי' דוכן במשנה ג' פ"ז דכלים:
כל העזרה מתחלת עזרת ישראל עד אחת עשרה אמה מקום פנוי שהיה אחורי בית הכפורת ומפורש בפרק בתרא על רוחב מצפון לדרום:
ושלש עשרה השתחויות היו שם הכל נשנה כבר במשנה ג פ"ו דשקלים ומפורש הם ובפרק דלעיל:
שער הנשים כתב ראבי"ה ונראה שבשער הנשים היו הנשים יוצאות מן העזרה שלהן שהרי לא היו יוצאות בשער המזרח שאחוריהן אל ההיכל שבצד דרום לא היה שער בעזרת נשים והיו מקיפות דרך שמאל ויוצאות בזה השער עוד כתב שהנשים היו עומדות שם בשעת סמיכה ושחיטה ואף על גב דאמרינן אשה בעזרה למה לא קשיא מידי עד כאן לשונו ועיין משנה ח' פרק ט' דמנחות.
שער השיר כתב ראבי"ה דרך שם היו מביאין מן המחילה כלי שיר עכ"ל ושנים במערב לא היה להם שם כתב ראביה והאחד משוך כלפי דרו' והשני כלפי צפון כדי שלא יהיו כנגד קדש הקדשים כדי שלא יפנו אחוריהן ליציאה לקדש:

עץ החיים

ו פספסין כתב תוספ' יום טוב אפשר שלא היו אלא כשיעור פס יד לכך נקרא' פספסי כאותו ששנינו בפ' י"א דנגעים משנה ז' ומה שכתב הר"ב שהן ראשי קורות בולטות כו' אם כן אין איסור נטיעת עץ בעזרת ישראל והיו הראשי קורות בעזרת ישראל מגיעות עד מקום עזרת כהנים ובההוא דפרק דלעיל משנה ו' בבית המוקד ומסתייע לסברי הראב"ד עיין בפרק בתרא משנה ד':
שער העליון כתב הראביה ועליון הוא להר כי היה ההר משופע ויורד אבל בפ' כיצד מעבירין בירושלמי משמע דשער העליון הוא שער המזרח ושנקרא שער העליון שהוא למעלה מעזרת ישראל והחיל ועזרת הנשים ומעלה יתירה עד כאן. ואיני יכול ליישבו ויש לפ' שהוא למעלה בקדושה מעזרת נשים וחיל כדאיתא ריש כלים והיינו דמסיים ומעלה יתירה ונר' שהיה מכוון כנגד המזבח עד כאן לשונו: ולי נראה דודאי שער העליון דהכא בדרום וכו' תי"ט:

פרק ג המזבח היה שלשים ושתים על שלשים ושתי' עלה אמה וכנס אמה זה היסוד נמצא שלשים על שלשים עלה חמש וכנס אמה זה הסובב נמצא כ"ח על עשרים ושמנה מקום הקרנות אמה מזה ואמה מזה נמצא עשרים ושש על עשרים ושש מקום הילוך רגלי הכהנים אמה מזה ואמה מזה נמצא עשרים וארבע על עשרים וארבע מקום המערכה אמר רבי יוסי מתחילה לא היה אלא כ"ח על כ"ח כונס ועולה במדה זו עד שנמצא מקום המערכ' עשרי' על

משניות מדות עם פירוש עץ החיים

כ' וכשעלו בני הגולה הוסיפו ד' אמו' מן הדרו' וד' אמות מן המער' כמין גמא שנאמר והאריאל י"ב ארך בשתים עשרה רוחב רבוע יכול שאינו אלא י"ב על י"ב כשהוא אומר אל ארבעת רבעיו מלמד שמן האמצע הוא מודד שתי' עשרה אמה לכל רוח וחוט של סיקרא חוגרו באמצע להבדיל בין הדמים העליונים לדמים התחתונים והיסוד היה מהלך על פני כל הצפון ועל פני כל המערב ואוכל בדרום אמה אח' ובמזרח אמה אחת:

פירוש

פרק ג המזב' היה שלשי' ושתים בפרק ה' דזבחים דף נ"ד תני לוי כיצד בונין את המזבח מביאין מלבן שהוא ל"ב על ל"ב וגבהו אמה פי' דפוס מרובע עשוי מד' קרשים כל קרש ארכו ל"ב אמה ורוח' הקר' אמה והוא גבהו של הדפו' וממלאו אבני' וסיד וזפ' ועופר' מהותך והוא נעש' מקשה א' של ל"ב אמה על ל"ב אמה גבוה אמה וזהו יסוד ועיין בסוף המשנ' שלא היה קרן בנוי כלל במזר' ודרום אם באמה מכאן ואמה מכאן ומפרי' בגמ' דזבחים דף נ"ד דכי תנן הכא ל"ב על ל"ב היינו מן הצד פירש"י מצד צפון ומער' היה ל"ב ולא בארבע רבעיו דמזרח ודרום לא היה אלא ל"א על ל"א עלה אמה וכנס אמה אחר שעלה היסוד לגובה אמה מביא דפוס אחר שאורך כל קרש שלשים אמה ורוחב הקרש דהיינו גבהו של דפוס זה חמש אמות ונותנו על היסוד וממלאו אבנים וסיד וזפת ועופרת כראשון ונדבק היסוד ונעשה מקשה אחת של שלשים אמה על שלשי' אמה עומד על היסוד וזה נקרא סובב והוא גבוה מן היסוד חמש אמות והיינו כנס אמה שהוא מתקצר מן היסוד אמה לכל רוח וחוזר ומביא דפוס שלישי שהוא כ"ח אמה על כ"ח גבוה ג' אמות ונותנו על הסוב' וממלאו כראשון וזהו מקו' המערכה שהוא ראשו של מזבח נמצא היסוד בולט ויוצא מן הסובב אמה לכל צד והסובב בולט מן מקום המערכה אמה לכל צד ואח"כ מביא דפוס אמה על אמה גובה אמה ונותנו על זוית המזבח וממלאו והוא קרן המזבח וכן לד' זויות מקו' הולך רגלי הכהנים שלא יהיו הכהנים צריכין להלך בין הקרנו' אלא מניחין אמה פנוי ממקו' הקרנות ולפני' להלוך רגלי הכהנים מתחלה בימי שלמה לא היה אלא כח על כח וכונס ועולה של יסוד וסובב ומקום הקרנות ומקום הלוך רגלי הכהנים עד שנשאר מקום המערכה עשרים על עשרים:
וכשעלו בני הגולה והוסיפו ארבע אמות וכו' נמצא יסודו שלשים ושתים על שלשים ושתים ומקום מערכתו עשרים וארבע על עשרים וארבע:
ארבע אמות מן הדרום וארבע אמות מן המערב גרסינן והכי מייתי לה בזבחים פרק קדשי קדשים:
כמין גמא גימל יווני שהוא כמין ך שלנו (ועיין ריש פרק קמא דפסחים וסוף פרק י"ד דכלים) והתם מפרש דמשום שתין דהיינו הנקבים שיורדין בהם הנסכים הוסיפו למשוך המזבח לדרום ולמערב דמעיקרא בימי שלמה דרשו מזבח אדמה אטום באדמה שלא יהא חלול וכשהיו מנסכים על גבי המזבח בקרן דרומית מערבית היו הנסכים יורדין מן המזבח לרצפה ושותתין לבור שהיו כרוי שם אצל קרן דרומית מערבית סמוך למזבח ולא היו בתוך המזבח ובני הגולה הוסיפו בבנין המזבח עד שהיה אותו הבור קלו' לתוך המזבח ופתחו נקבים לראש המזבח כנגדו לירד שם הנסכים (פירוש שהיו מניחין שם במקום הנקבים דברים המונעים הבנין ויכולין ללקחו משם אחר שנתיבש ונתקשה) שהם היו אומרים שתיה כאכילה מה אכילה מתעכל' במזבח דהיינו הקרבנו' שנשרפים על גב המזבח אף שתיה דהיינו נסכים תבלע במזבח וקרא דמזבח אדמ' דרשו ליה שיהא מחובר באדמה שלא יבננו על גבי כפיס ולא על גבי מחלות:
שנאמ' והאריאל מקרא הוא ביחזקאל שהיה מתנבא על מדת בית שני ושל עתיד לבא:
והאריאל שתים עשרה מדת מקום המערכה קאמר שתים עשרה:
אל ארבעת רבעיו מלמד שמאמצעיתו מודד שתי' עשרה אמה לכל רוח והיינו כ"ד על כ"ד:
וחוט הסקרא חוגרו באמצ' חוט אדום היה עשוי סבי' למזב' באמצעו לסוף ה' אמות של גבהו דהיינו אמה א' למטה מעליונו של סובב:
להבדיל בין דמים העליוני' חטאת בהמה ועולת העוף שדמן נזר' למעל' מחוט הסקר' לדמי' התחתוני' לכל שאר קרבנות שזריקת דמן למטה מן החוט ואוכל בדרום אמה א' ובמזרח אמה א' המזבח כולו היה בחלקו של בנימן חוץ מאמה א' על פני אורך המזרח שהיה תופס מלחקו של יהוד' אלא שלא היתה אמה שבמזרח על פני כל המזרח שכשמגיע לקרן מזרחית צפונית הית' כלה בתוך אמה לקרן וכן אכיל' האמ' הדרומי' לא הית' מהלכ' על פני כל הדרו' שכשמגיע לקרן דרומית מערבית היתה כלה סמוך לקרן אמה ונמצאו שלש קרנות המזבח בחלקו של בנימין וקרן דרומית מזרחית בלבד היתה בחלקו של יהודה ולפי שברך יעקב את בנימין זאב יטרף בבקר יאכל עד ומתרגמי' ובאחסנתיה יתבני מקדש' דבר המקודש בדמים לא יהא אלא בחלקו של בנימן (ועיין במשנה ד' פ"ה דזבחים ובמ"ד פי"ב דנגעי') לפי' לא עשו יסוד למזבח בקרן דרומי' מזרחית לפי שלא היתה בחלקו של טורף ולא היו דמים ניתנין למטה באותו קרן וכשהיו עושין דפוס מרוב' ליסוד למלאותו אבנים וזפת ועופר' כדאמרן היו משימין עץ או כל דבר באותו זוית של דרומית מזרחית כדי שלא תתמלא הזוית ההיא ואח"כ שומטין העץ ונשאר אותו קרן פנוי בלי יסו' ומפני זה נק' החל' האמצעי של מזב' סובב לפי שהוא מקיף וסובב כל הקרנות מה שאין כן ביסוד:

עץ החיים

משניות מדות עם פירוש עץ החיים

פרק ג' המזבח ל' על שלשים בפי"ז דכלים משנה י' תנן דכל אמות בת ששה טפחים חוץ מהקרן והסובב והיסוד ויש שני פירושים לרש"י גובה היסוד בבת חמש ולא הכניסה ולהרמב"ם אף כניסת היסוד בת חמש ולפי' כתב בפי' גם בחיבורו פ"ב מה' בית הבחירה נמצא רחב שלשים אמה ושני טפחים על שלשים אמה ושני טפחי' ומסיים בפירושו דמתני' לא חשיב ליה כיון דלא הוי אמה מהגמ' פי"א דמנחות דף צ"ז.
נמצא עשרים ושמונה על עשרים ושמונה כתב תי"ט הכא לכולי עלמא לאו דווקא דהא כניסת הסובב לכולי עלמא באמה בת חמש טפחים אלא דלהרמב"ם מוסיף כאן ארבעה טפחי' שנים מפני כניסת היסוד שאינה רק בבת ה' וב' מפני כניסת הסובב שהיא ג"כ רק בבת ה' אבל לרש"י אין אנו צריכין להוסיף בכאן רק ב' טפחים מפני כניסת הסובב בלבד:
מקום הקרנו' וכו' כתב ה"ר שמעי' עלה ג' זה מקום הקרנו' שלא היה שם כניסה לא קחשי' ואותן שלש כתובו' במקרא וג' אמות קומתו משפת סובב ולמעל' ע"כ: ופירש הכסף משנה כלו' דאמרינן בפרק קדשי קדשים לרבי יוסי דנקטינן כוותיה דמאי דכתב ושלש אמות קומתו בשל משה והיינו משפת סובב ולמעלה והיינו מקום הקרנות וכתב עוד הכסף משנ' וזהו לשונו ובסמ"ג מצאתי שהיה כתוב כך במשנה עצמה שהוא גורס במשנה עלה ה' אמו וכנס אמה זה סובב עלה שלש וכנס אמה זה מקו' הקרנות כלומר וגובה כל קרן אמה הרי עשר אמות גבוה המזבח עד כאן ומדות הגובה בבת חמשה לכולי עלמא והרוחב לרש"י אף בבת חמשה ולרמב"ם בבת ששה:
נמצא עשרים וארבע על עשרים וארבע רמב"ם בחיבורו כתב כ"ד אמה וד' טפחים על כד אמה וארבעה טפחים והראב"ד כתב עליו אולי אינו כן כי הד' טפחים הם כניסת הקרנות מדפני המזבח ע"כ. ובאמת שגם בפירושו לא כתב אלו הארבעה טפחים אבל נראה שבחיבורו חזר בו לפי ששקרן נקרא כן על שם שהוא עומד בזוית ולפיכך רואי לו' שהוא עומד ממש על הזוית תי"ט:
וכשעלו בני הגולה הוסיפו עליו והכתיב הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל א"ר יוסף קרא אשכח ודרוש ויאמר דוד זה הוא בית האלהים וזה מזבח לעולה לישראל כי בית מה בית ששים אמה אף מזבח ששים אמה פירש"י קרא אשכח ודרוש שנאמר לדוד ששים אמה במקום המזבח ושלמה לא הבין לדרשו והם דרשוהו והוסיפו עליו לפי הצורך להם ולששי' אמה לא הוצרכו מה בי' ששים אמה כדכתיב ס' אמה ארכו אף המזבח עד ס' אמה ראוי לו ומקודש המקום אם ירצו ע"כ גמ' פ"ו דזבחי' דף ס"ב
ארבע אמות מן הדרום וד' אמות מן המערב וא"ת שמסתמא לא היה בבית ראשון יסוד לקרן דרומי' מזרחי' לפי שלא היה בחלקו של טורף ואם בבי' שני הוסיפו בדרו' א"כ בנוי בחלקו של יהודה תירצו התו' פ"ו דזבחים דף ס"א דבבית ראשון היה לה יסוד לדרום שהיה משוך בחלקו של טורף חוץ מרוח מזרחי' שלא נשתנ' שהיה בלא יסוד על חלקו של יהודה כמו בבית שני וקראי דממעוטי בפ' איזה מקומם (ועיין בסוף מתני') קרן שאין לה יסו' משו' בית שני נאמרו א"נ אף בבי' ראשון לא חש' קרן דרומי' קרן כיון דלא ה"ל יסוד מב' צדדין כגון בצד מזרחי א"נ לפי שהיה עתיד להיו' בלא יסוד בבית שני לא היו נותנין דמים בו כמו במזבח של משה לפי שהיה עתי' בלא יסוד בבית עולמים:
וחוט של סקרא חוגרו באמצע וכו' מנה"מ אמר רב אחר בר רב קטינא שנ' והייתה הרשת עד חצי המזבח התורה נתנה מחיצה להבדיל בין דמי' העליונים לדמי' התחתונים גמ' פ"ה דזבחים דף נ"ג:
באמצע לשון הר"ב לסוף חמש אמות של גבהו דהיינו אמה א' למטה מעליונו של סובב שאע"פ שגובה היסוד באמה בת חמש הרי גובה הקרן ג"כ באמה בת חמש כמו ששנינו בפי"ז דכלי' והרמב"ם בחיבורו כתב באמצע המזבח כו' טפחים מסוף הסובב ולמט' דייק לכתוב כששה ולא בששה משום הא דאמרינן בפ"ב דבכורות דף י"ז דאי אפשר לצמצם והיה מרחיב החוט מכאן ומכאן תי"ט:

ב ובקרן מערבית דרומית היו שני נקבים כמין ב' חוטמין דקי' שהדמי' הניתנין על יסו' מערבי ועל יסוד דרומי יורדין בהן ומתערבין באמ' ויוצאין לנחל קדרון:

פירוש

ב ובקרן מערבית דרומי' למטה באמ' של יסוד היו שני נקבים.
שהדמים הניתני' על יסוד מערבי כגון שיירי הדם של חטאת הפנימית שלאחר כל המתנות היה שופך שיירי הדם על יסוד מערבי:
ועל יסוד דרומי שירי הדם של עולות וחטאות הנאכלות ואשמות ושלמים ששופכין עליה משנה ב' פרק ו' דזבחים:
יורדין דרך אותם נקבים ומתערבין באמת המים שבעזרה ומשם יוצאין לנחל קדרון ובעלי גנות היו קונין אותן מן הגזברים לזבל בהם את הקרקע כדתנן במשנה ו' פרק ה' ביומא:

משניות מדות עם פירוש עץ החיים

ג למטה ברצפה באותו הקרן מקום היה שם אמה על אמה וטבלא של שיש וטבעת היתה קבועה בה שבו יורדין לשית ומנקין אותו וכבש היה לדרומו של מזב' שלשי' ושתי' על רחב שש עשרה ורבובה היתה לו במערבו ששם היו נותנים פסולי חטא' העוף:

פירוש

ג באותו קרן של מערבית דרומית.
שבו יורדין לשית לחלל שתחת המזבח כנגד מקום הנסכים ועיין משנה ג' פרק ג' דמעילה:
וכבש כמין גשר משופע ועשוי מדרון שבו עולין ויורדין מן המזבח שלא היה אפשר לעלו' לו במעלות משום שנ' ולא תעלה במעלות על מזבחי:
לדרומו של מזבח דתניא ר"י אומר ומעלותיהו פונות קדים כל פונות שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין כדילפי' מים של שלמה כמ"ש במ"ה פרק ד' דיומא וקאמר קרא שתעמיד כבש מעלותיו ברוח הראוי' לפנות הימנ' למזרח ותהא אותה הפנייה לימין ואין לך רוח ראויה לכך אלא דרום פ"ו דזבחים סף ס"ב:
ל"ב ארכו היה נתון מדרום לצפון ורחבו ממזרח למערב י"ו אמה ועיין בפ' בתרא מ"ג:
ורבובה כמין חלון חלול ואמה על אמה היה ובכבש עצמו למערבו היה עומד ורבובה כמו נבובה לשון נבוב לוחות:
ששם היו נותנין פסולי חטאת העוף שיהיו שם עד שיבאו לידי נותר ואח"כ יצאו לבית השרפה:

עץ החיים

ג רבובה כתב תי"ט לא שהיה חלול שיהא נקוב והולך עד מעבר השני של הכבש וכמו המפולש אלא שהיה כמו החלונות ששנינו במשנה ג' פרק ה' דתמיד וכו' וזה פשוט. ומה שכתוב שמלת רבובה הוא שם מורכב מארובה ומנבוב אין נראה והנכון שהוא מלשון רבב על שם ששם היו נותנין פסולי חטאת העוף:

ד אחד אבני הכבש ואחד אבני המזבח מבקעת בית כרם וחופרין למטה מהבתולה ומביאים שם אבנים שלמות שלא הונף עליהן ברזל שהברזל פוסל בנגיעה ובפגימה לכל דבר נפגמה אחת מהן היא פסולה וכולן כשרו' ומלבנים אותן פעמים בשנה אחת בפסח ואחת בחג וההיכל פעם א' בפסח רבי אומר כל ערב שבת מלבנים אותן במפה מפני הדמים לא היו סדין אותן בכפיס של ברזל שמא יגע ויפסול שהברזל נברא לקצר ימיו של אדם והמזבח נברא להאריך ימיו של אדם אינו בדין שיונף המקצר על המאריך:

פירוש

ד מבקעת בית כרם היו מביאין אותם:
מן הבתולה קרקע שלא חפרו שם מעולם:
והפגימה פוסל' באבנים בכל דבר ואפי' לא נפגמו בברזל ומלבנין אותן בסיד פעמים בשנה:
וההיכל כל הבנין גם יחד קורא היכל ועיין פ"ד ריש מתני' ו':
ר' או' וכו' לא פליג את"ק אלא מוסיף לו' דבכל ע"ש היו מקנחין אותו במפה מפני הדמי':
לא היו סדין אותם בכפות אמלתיה דת"ק מהדר כשהיו מלבנין אותם בסיד פעמים בשנה לא היו סדין אותן בכפות של בנאי' שרגילין לסוד בו כך לשון הר"ב נר' דגריס בכפות והר"מ בפי' העתיק בכפיס וכן בחיבורו פ"א מה' בית הבחיר' העתיק בכפיס בסמ"ך:

ה וטבעות היו לצפונו של מזבח ששה סדרים של ארבע ארבע ויש אומ' ד' של ו' ו' שעליהן שוחטים את הקדשים בי' המטבחים היה לצפונו של מזבח ועליו שמנה עמודים ננסין ורביעין של ארז על גביהן ואונקליות של ברזל היו קבועין בהם וג' סדרי' היה לכל אחת ואחת שבהן תולין ומפשיטין על שולחנות של שיש שבין העמודים:

משניות מדות עם פירוש עץ החיים

פירוש

ה וטבעות היו בצפונו של מזבח לפי שלא היו כופתין את התמי׳ כדתנן במס׳ תמיד התקין יוחנן כ״ג כ״ד טבעות לכ״ד משמרו׳ כהונה והיו קבועו׳ ברצפה עשויו׳ כמין קשת שהיו מכניסין בהם צואר הבהמה בשעת שחיטה ונועצי׳ ראש הטבע׳ בארץ והיו לצפונו של מזבח לפי שקדשי קשדים שחיטתן בצפון ועיין רפ״ד דתמיד:
ששה סדרים של ארבע ארבע ששה סדרים היו הטבעות בשורה אחת ובכל סדר ארבע טבעות שהם עשרים וארבע ויש אומרים ארבעה סדרים היו של שש טבעות שהם נמי כד:
ועליו כלו׳ באותו מקום:
שמנה עמודים ננסים עמודים של אבן נמוכים:
ורביעין של ארז חתיכו׳ מרובעות של ארז היו על העמודים ועיין מ״ה פ״ג דתמיד ואנקליות כמין מזלגו׳ אנצינ״ש בלע״ז:
היו קבועין באותן רביעין של ארז ותולין בהם הבהמה ושלשה סדרים של אנקליות זו למעל׳ מזו היוו בכל חתיכת עץ לתלות בהמה גדולה או קטנה על שלחנות של שיש שעליהן מדיחין הקרבים לפי שהשיש מקרר ומצנן ושומר הבשר שלא יסריח ועיין משנה ה׳ פרק ג׳ דתמיד:

עץ החיים

ה על שלחנו׳ של שיש שבין העמודים לשון הראביה פי׳ שבין המזבח ולעמודים ונראה שלא היו העמודים וכן השלחנות מסודרים זה אצל זה ד׳ שורות של שתים שתים אלא כל דממזרח למערב מסודרים זה אחר זה עומדים שמונה שלחנות שמונה:

ו הכיור היה בין האולם ולמזבח ומשוך כלפי הדרום בין האולם ולמזבח כ"ב אמה וי"ב מעלות היו שם רום מעלה חצי אמה ושלחה אמה אמה אמה ורובד ג׳ ואמה אמה ורובד שלש והעליונה אמה אמה ורובד ד׳ רבי יהוד׳ או׳ העליונ׳ אמה אמה רובד חמש:

פירוש

ו הכי גרסינן רום מעלה חצי אמה ושלחה אמה אמה אמה ורובד שלש ואמה אמה ורובד שלש העליונה אמה אמה ורובד ארבע ר׳ יהודה או׳ העליונה אמה אמה ורובד חמש כך כתב ר׳ ברוך שמצא בנסחאות ישנות מדוייקות והכי פירושא רום גבוה דמעלה חצי אמה כמ״ו שהיו כולם ושלחה דהיינו משך רוחב המעלה שזהו מדרך הרגל היה אמה ומעלה שניה ושלישית כל אחת היה שלחה אמה והיינו אמה אמה דקתני ורובד שלש מעלה רביעית היה רחבה שלש אמות ורובד דקתני היינו שורה של רצפה כמו מוקף רובדין של אבן מל (נדצ״ל על) הרובד הרביעי שבעזרה לפי שהרצפה היתה רחבה בלא מעלה ומשום הכי לא אמר שלחה שלש אלא רובד שלש כלומר שורת הרצפה:
ואמה אמה כלומר מעלה חמשית (נדצ״ל חמישית וששית) כל היתה שלחה אמה ורובד שלש ומעלה שביעית היתה רחבה שלש אמות:
העליונה אמה אמה ורובד ארבע פירוש המעלה העליונה שהיא המעלה של י״ב לאחר ארבע מעלות שהיה לכל אחת אמה המעלה העליונה היתה רחבה ארבע אמות עד האולם נמצאו כל המעלות י״ט אמות מן הראשונה עד האולם ושלש אמות רוחב של רצפה חלקה היה מן המזבח עד תחלת המעלות הרי שתים ועשרים אמות בין האולם ולמזבח:
רבי יהודה אומר העליונה רובד חמש עד האולם דסבר לסוף שתי אמות של מזבח מתחילות המעלות עד כאן לשון הר״ב:

ז פתחו של אולם גובהו מ׳ אמה ורחבו עשרים אמה וה׳ מלתראות של מילה היו על גביו התחתונה עודפת על הפתח אמה מזה ואמה מזה ושלמעלה ממנה עודפת עליה אמה מזה ואמ׳ מזה נמצא׳ העליונ׳ ל׳ אמה ונדבך של אבנים היה בין כל אחת ואחת:

פירוש

ז חמש מלתראות קורות מצוירות ומכוירות:

משניות מדות עם פירוש עץ החיים

של מילת של אילן שגדלים בו עפצים שקורין מילין כדאמרינן בגיטין חיישינן שמא במי מילין כתבו כתב תוספת יום טוב ולא הוה משום לא תטע לך אשרה כל עץ כמו שכתבתי במשנה ג' פרק קמא דתמיד וכן בסוף מכילתין דלא אסרה תורה אלא דומיא דנטיעת עץ שהוא בולט וזה ושהרב רבינו משה בר מיימון בפרק א' מהלכות בית הבחירה כתב ואין בונין בו עץ בולט כלל:
התחתונה הקורה התחתונה מושכבת על משקוף הפתח לרחבו של פתח שהוא רחב עשרים אמה והקורה עודפת על הפתח אמה מזה ואמה מזה נמצ' ארכ' כ"ב וקורה שניה מלמעל' הימנה עודפת על הראשונה אמה מזה ואמה מזה נמצא ארכה ארבע ועשרים והשלישית ששה ועשרים והד' שמונה ועשרים והחמישית שלשים:
ונדבך שורה כמו נדבכים די אבן גלל:
בין כל אחת ואחת חמש קורות אלו לא היו נוגעין זו בזו אלא שורה של בנין של אבנים היתה בין זו לזו:

ח וכלונסו' של ארז היו קבועין מכותלו של היכל לכותלו של אולם כדי שלא יבעט ושרשרו' של זהב היו קבועין בתקרו' האולם שבהן פרחי כהנה עולין ורואים את העטרו' שנא' והעטרות לחל' ולטוביה ולידעיה ולחן בן צפניה לזכרון בהיכל ה'הגפן של זהב היתה עומדת על פתחו של היכל ומודלה על גבי כלונסות כל מי שהוא מתנדב עלה או גרגיר או אשכול מביא ותולה בה אמר רבי אלעזר ברבי צדוק מעשה היה ונמנו עליה שלש מאות כהנים:

פירוש

ח וכלונסאו' מפורש במשנה ג' פרק ב' דראש השנה: של ארז היו קבועים וכו' לא קבועים ממש קאמר בבנין אלא קבועים בעלמא בלא בנין דאל"כ קעבר על לא תטע לך כל עץ כדלעיל כן כתב הכסף משנה פרק א' מהלכות בית הבחיר':
שלא יבעטו שלא יטו הכותלי' ליפול מחמת גבהן והיו הכלונסאות הללו הנמשכים מכותל זה לכותל זה סומכין שני הכתלים שלא יפלו:
בתקרות האולם ותולות למטה באולם שאוחזין בהן פרחי כהונה מפסגין ועולין:
ורואין את העטרות שבחלונות של היכל:
גפן של זהב כו' עשו צורת גפן של זהב על פתחו של היכל להתברך הגפן לפי שכנסת ישראל נמשלה לגפן:
ומודלה על גבי כלונסאות של ארז כעין דלית מגביהין אותם על גבי עמודים של ארז דלא עברו אלא תטע דזה אינו בנין כן כתב המפרש למסכת תמיד בפרק שני:
כל מי שהוא מתנדב זהב להיכל ורוצה שהזהב עצמו שהתנדב יתנוהו בהיכל (לפי) לפי שהיה כולו מצופה זהב היה עושה מאותו זהב שמתנדב כדמות גרגיר או עלה או אשכול ותולה בה:
ונמנו עליה שלש מאות כהנים מכובד הזהב מרובה שהיה בה הוצרכו שלש מאות כהנים לפנותה ולפרק משוי גרגרים ואשכולות שתלו עליה. וזה א' מן המקומות שדברו חכמים בלשון גוזמא דלאו דוקא שלש מאות כהנים דאם היתה טעונה כל כך תשבר וכל כך לא היו ממתינין:

פרק ד פתחו של היכל גבהו עשרים אמה ורחבו עשר אמות וארבע דלתות היו לו שתים בפנים ושתים בחוץ שנא' שתי' דלתות להיכל ולקדש החצונות נפתחות לתוך הפתח לכסות עוביו של כותל והפנימיות נפתחות לתוך הבית לכסות אחר הדלתות שכל הבית טוח בזהב חוץ מאחר הדלתות רבי יהודה או' בתוך הפתח היו עומדו' וכמין איצטרמיטא היו ונקפלות לאחוריהן אלו שתי אמות ומחצה ואלו שתי אמות ומחצה חצי אמה מזוזה מכאן וחצי אמה מזוזה מכאן שנ' וב' דלתו' לדלתו' שתים מוסבות דלתו' שתים לדלת אחת ושתי דלתות לאחרת:

פירוש

פרק ד היכל כתב ראבי"ה בפרק תפלת השחר ירושלמי היכל שמשם כלכלה יוצאה לעולם בתפלה של כהן גדול ביום הכפורים. עוד שם דביר על שם ודבר השם מירושלם ואיכא דאמרי למען אחי ורעי אדברה נא שלום:

משניות מדות עם פירוש עץ החיים

שתים בפנים בעובי הכותל שכלפי פנים:
ושתים בחוץ בעוביו שכלפי החוץ שעוביו של כותל ההיכל היה שש אמות ולסוף אמה חצונה של עובי הכותל היו הדלתות החצונות אחת לימין הפתח ואחת לשמאלו כל דלת מהן רחבה חמש אמו' וכשהיו נעולות היו נוגעות זו בזו וסותמות רוחב חלל הפתח שרחבו עשא אמות וכשהיו נפתחות לצד פנים מכסות חמש אמות של עובי הכותל שתים דלתות אחרות כמדות אלו היו קבועות בסוף עובי הכותל לצד פנים וכשהן נפתחות מכסות חמש אמות מפה וחמש אמות מפה מרוחב כותל ההיכל בפנים ושם לא היה הכותל טוב בזהב כמו שאר הבית לפי שלא היה נראה:
שנאמר שתי דלתות להיכל ולקדש להיכל כלפי חוץ ולקדש כלפי פנים:
אצטרמיטא לוחות של פרקים מחוברות ע"י חוליות והן נפתחות וכשרוצה נכפפות ונכפלות זו על זו כך היו כל הדלתות הללו בין שלפנים בין שלחוץ מחוברות על ידי חוליות ולסוף חצי אמה של עובי הכותל היו קבועות בין הדלתות שבפנים בין אותן שבחוץ וחמש אמות של עובי הכותל מפסיקות בין הדלתות החיצונות לדלתות הפנימיות וכל דלת היה של חמש אמות מחובר משתי לוחות כל לוח שתי אמות ומחצה וכשנפתח הדלת החיצוון לצד פנים היה חציו נכפף ונכפל זה על זה ומכסה מעובי הכותל אמתים וחצי וכן הדלת הקבוע בפנים כשנפתח לצד חוץ היה אף הוא נכפף ונכפל ומכסה האמתים וחצי שנשארו מעובי הכותל:
שנאמר שתים דלתות לדלתות שתים אלמא כל דלת ודלת היתה חלוקה לשתים:
שתים מוסבות דלתות שנקפלות כמו שנקפלות הדלתות המחולקות:

ב ושני פשפשין היו לו לשער הגדול אחד בצפון ואחד בדרום שבדרום לא נכנס בו אדם מעולם ועליו הוא מפורש על ידי יחזקאל שנאמר ויאמר אלי ה' השער הזה סגור יהיה לא יפתח ואיש לא יבא בו כי ה' אלהי ישראל בא בו והיה סגור נטל את המפתח ופתח את הפשפש ונכנס להתא ומהתא להיכל רבי יהודה אומר בתוך עוביו של כותל היה מהלך עד שנמצא עומד בין שני השערים ופתח את החיצונו' מבפני' ואת הפנימיו' מבחוץ:

פירוש

ב ושני פשפשין שני פתחים קטני' אחד מימין שער הגדול של היכל וא' משמאלו רחוקים קצת מן השער אותו שבדרו' כתיב סגור יהיה לא יפתח בשל עתיד ומסתמא כך היה בבית עולמים:
ופתח את הפשפש ונכנס משם לתא והיא לשכה אחת הפתוחה להיכל:
ומן התא נכנס להיכל והולך בחלל ההיכל עד השער הגדול שבסוף עובי הכותל מבפנים ופותחו ובא לו אל שער השני שבסוף עובי הכותל מבחוץ ועומד בפנים ופותחו:
רבי יהודה אומר בתוך עוביו של כותל היה מהלך קסבר דמן התא לא היה נכנס להיכל אלא מן התא היה מהלך בתוך עוביו של כותל עד שנמצא עומד בין שני השערים ופותח את דלתות של שער החצון מבפנים ודלתות של שער הפנימי מבחוץ:

עץ החיים

ב לשער הגדול כתב ת"ט בערך שני פשפשין שבצדיו נקרא הוא הגדול ולא בערך שאר שערי' שהרי שנינו בפרק ב' כל הפתחים והשערים שהיו שם גבהן עשרים אמה ורחבן עשר אמות חוץ משל אולם ושל אולם גדול מזה כדתנן בסוף פרק דלעיל אבל עכשו מצאתי שכת' הראב"ה ומפני גודל קדושת ההיכל נקרא שער הגדול כדאמ' והנהר הגדול נהר פרת גו' קרב לגבי דיהנא ואידהן במס' שבועות וגם בספרי פ' ואלה הדברים מפו' והנהר הגדול וכי גדול הוא ואין לומר שמפני הפשפשים נקרא הגדול שהרי שער ניקנור נמי הוה ליה שני פשפשים ותו שהפשפשין היו רחוקים מן שער הגדול כדאמר שזו נכנס לתא והתאים היו מחוץ לחומת ההיכל כדחשיב התא שש וכותל היכל חמש נמצא שרחוקים היו ונקרא גדול כדפירשתי לעיל עכ"ל:

ג ושלשים ושמונה תאים היו שם ט"ו בצפון ט"ו בדרום ושמנה במערב שבצפון ושבדרום ה' על גבי חמשה וחמשה על גביהם ושבמערב שלשה על גבי שלשה ושנים על גביהם וג' פתחים היו לכל אחד ואחד א' לתא מן הימין ואחד לתא מהשמאל אחד לתא שעל גביו ובקרן

משניות מדות עם פירוש עץ החיים

מזרחית צפונית היו ה' פתחים אחד לתא מן הימין ואחד לתא שעל גביו ואחד למסיבה ואחד לפשפש ואחד להיכל:

פירוש

ג תאים לשכות:
חמשה עשר בצפון לקמן בפירקין כי חשיב מצפון לדרום שבעים אמה קתני כותל המסיבה חמש והמסיבה שלש כותל התא חמש והתא שש וכותל ההיכל שש וכנגדן קחשיב בדרום ולאו למימרא דעובי כותל התא ועובי כותל ההיכל שלצד צפון היה כך אלא עובי הכותל עם החלל שבינו ובין הכותל השני הוא מונה ובחמש של כותל המסיבה ושלש של מסיבה וחמש של כותל התא ושש של התא ושש של ככותל ההיכל בכל אחד מאלו החמשה היתה לשכה אחת דהיינו תא הרי חמשה תאים לצפון וכנגדן בדרום ועל אלו החמשה היו בנויין חמשה אחרים ועוד חמשה על גביהן הרי חמשה עשר תאים לצפון וט"ו לדרום וכן למערב קחשיב לקמן בפירקין כותל ההיכל שש והתא שש וכותל התא חמש ובכל אחד מהם היה לשכה שלא היה כותל עב שש אלא הכותל עם התא שבו היה שש והתא האחד שחוצה לו היה שש וכותל התא האחר שחוץ להם עם התא שבו היה חמש הרי שלש לשכות אחרות בנויות על גב אלו השלש ושתים על גביהן הרי שמונה למערב:
וא' לפשפש לתא שיש בו הפשפש הצפוני שבאותו תא נכנסין להיכל וסתם מתניתין כרבנן דאמרי לעיל נכנס לתא ומן התא להיכל עכ"ל הר"ב מדברי רמב"ם ועיין בעץ החיים:

עץ החיים

ג ושלשים ושמונה וכו' כתב רמב"ם ואל יטעך שקרא אותם כותל ומסבה וכותל התא והתא וכותל ההיכל אח"כ חזר וקראם כולם תאים לפי שהרחקה שיש בין שני הכתלים הוא התא וכלם תאים כו' ולקצת התאים היו שמות כגון שקרא השורה התחתונה מהם מסיבה ובית הורדת המים ובקש תי"ט מאין נפלה האורה אל כל התאים הללו הפנימים ובשלמא להיכל היו החלונות למעלה מגגי התאים שהשלשה שורות תאים לא היו מגיעין לרומו של היכל מה שאין כן בתאים עצמן אבל לפירוש רש"י שאכתוב בסוף המשנה ניחא שאפשר שהמסיבה לא היתה מקורה כלל וממנה נפלה האורה אל התאים דרך חלונות הפתוחים לשם ומ"מ גם לפי' רמב"ם מצאתי להן אור שיפול ממעל בדרך ארובו' שהיו זו על גב זו שכן מצינו גם כן ארובות זו על גב זו במשנה ד' פ"י דאהלות:

עוד כתב **ושלשה פתחים היו לכל אחד ואחד** לאו לכולן קאמר שהרי אותן שבחוץ שאין להן עוד חוצה להן שום תא לא יהיה להן פתח אל עבר החוצה לשום תא כיון שאין תא עוד חוצה לו אלא לאותן שיש להן תאים משני עבריהם מימין ומשמאל. אי נמי יש לומר שהיה גם לאותם שמבחוץ פתחים אל העזרה. ונמצא שלכולם שלשה פתחים אלא שאין פתחי כולן פתוחי' לתאים ממש וכמו כן צריך לומר בדיוטא העליונה שכולן לא היה להם פתחי' לתאים על גבם שהרי אין תאים עליהם אלא אם כן שנאמר גם כן שהיה להם פתחים על גגותיהן ובסמוך יש להוכיח כפי' הראשון:

עוד כתב **ובקרן מזרחית צפונית היו חמשה פתחים וכו' ואחד לפשפש** פירש הר"ב לתא שיש בו הפשפש הצפוני שבאותו תא נכנסין להיכל וסתם מתניתין כרבנן כו' וז"ל רמב"ם מה שאמר וכן לפשפש אחד רוצה לומר לתא שיש בו הפשפש הצפוני שבו נכנסין להיכל וזהו הפתח שהיה בדרומו של תא שהיה לו חמשה פתחים והתא הזה הוא היה בשורה ואמצעית מהתאים והוא שעל גבי המסיבה עד כאן. ופירוש שורה אמצעית היינו ממטה למעלה ולא בשורות וכן מבואר בחיבורו פרק ד' מהלכות בית הבחירה שקורא לג' שורות שזו על זו דיוטאות וכתב ובקרן מזרחית צפונית התא שבדיוטא האמצעית וכו' ולהעמיד פירושם של הר"ב והרמב"ם צריכין אנו לכנוס בכמה דוחקים דמדפירשו שהתא הזה הוא היה בשורה אמצעית מהתאים וכו' מוכח דסבירא ליה כדברי הראב"ד בפרק ד' מהלכות בית הבחירה בהשגה שעל ורובד על גבה וכולי שכתב שם שהתא שבדיוטא התחתונה הוא כנגד האוטם ההיכל שהיה שש אמות ואף על פי שזה אמר להשיג על פירוש הרב רבינו משה ברובד על גבה. מכל מקום בענין הזה שדיוטא התחתונה שמן התאים הוא כנגד האוטם מוכח מתוך פירוש הרב רבינו משה בר מיימון שמפרש בכאן שהתא הזה הוא בדיוטא האמצעית שגם הוא סובר כן דאי לא תימא הכי אלא שדיוטא תחתונה עצמה על האוטם הוא אם כן הפשפש וההיכל שוין לדיוטא התחתונה והיאך שנינו שמן התא שבדיוטא האמצעי יש שני פתחים אחד לפשפש ואחד להיכל אלא אם כן שנאמר שגם בדיוטא האמצעית קורא פשפש כן לתא שעל התא שבו הפשפש על שם אותו שתחתיו ושגם ממנו נכנסין להיכל דרך סולם שהיה מונח באותו פשפש וכן בהיכל גם כן מונח סולם כדי לעלות שם ואולי זה דומה לענין שנאמר באחז ואת מבוא המלך החיצונה הסב בית ה' מפני מלך אשור ופירש רש"י שמא יצטרך להחבא ויברח בהצנע עד כאן אבל זה דוחק לכן נראה יותר שסברתן של הרב רבינו משה בר מיימון והר"ב גם כן שדיוטא התחתונה היתה כנגד האוטם ואם כן פשפש ששנינו כאן ולעיל בדיוטא האמצעית היא והנה אף על פי שאין אנו מוכרחים לכנוס בדוחק הזה דרך הסולמות כאמור שהעמדנו הדיוטא האמצעית בשיעורה על האוטם ושוה לקרקעית ההיכל הנה גם בזה יש דוחק כמו שאכתוב לקמן משנה ו' בסייעתא דשמיא. שנית מדקאמר אחד לתא מן הימין שמעינן שאינה ממש

משניות מדות עם פירוש עץ החיים

בקרן שהרי יש עוד תא אל ימינה ואם כן למה קתני בקרן ובזה אפשר לתרץ שלפי שאין אל התא שבימינה שום פתח לימין שלה וכבר שנינו ושלשה פתחים כולי אחד אל הימין וכולי כלפי הא שייך שפיר למיתני ובקרן על אותו תא שיש לו גם כן תא אחר לימינה ושפתוחה אליו דהא במספר מפקד פתחים אנן קיימינן ואין עוד תא בקרן שיהיה גם כן שלשה פתחים וזה מכריח פירוש הראשון שכתבתי לעיל שאין לתא החיצון שלשה פתחים שלישית ואחד למסבה היינו שתחתיו קשה דלפי זה היה יכול לשנות ובדיוטא האמצעית לכל אחת ארבע פתחים. רביעית. ואחת לפשפש ואחד להיכל. ודאי שאין מן התא דביה אנן קיימין שום פתח פתוח מגופו אל ההיכל שהרי התא שיש בו הפשפש מפסיק אלא דתנא קחשיב כל הפתחים שממנו עד ההיכל ומיחס את כולם אליו אחר שממנו היו יכולין ללכת עד ההיכל עצמו דרך כל הפתחים הללו ואם כן תקשה שהרי יש עוד שתי הרחקות שנקראו תאים האחת בין התא שיש בו הפשפש לתא זה שעל המסיבה והוא הנקרא כותל תא והשנית בין התא שיש בו הפשפש להיכל והוא הנקרא כותל היכל. ואמאי לא קא חשיב נמי לפתחים הללו ואפשר דלא קחשיב אלא הפשפש וההיכל שלכולם בשם מיוחד יקרא ומפני חשיבותייהו קא מני לפתחים דידהו ולא לאינך וכל זה דוחק שכיון שיורד למנין רבותא הוי לרבות במנין ולחשוב עוד אלו השני פתחים ולהוו שבעה ואפשר לי לומר בזה דמשום הכי לא חשיב אלא דפשפש והיכל. לפי שאל התא הזה שעל המסבה דביה אנן קיימין לא היה לו פתח לכנס לתוכו מבחוץ. אלא על ידי התא שיש בו הפשפש שהוא פתוח לחוץ דאי אמרת שהיה לזה התא עצמו פתח אל החוצה אם כן הוה ליה למחשב אותו הפתח שהיא עיקרית לה אלא ודאי שאין לה פתח לחוץ אלא על ידי הפשפש נכנסין אליו וכלפי הא הוא דתנן ואחד אל הפשפש כלומר שיש לו פתח המשמש כניסה ויציאה מבחוץ וזהו דרך הפשפש ולא צריך למיחשב שתים פתחים שבינה לפשפש לפי שכל עיקר המכוון הוא למיחשב שיש לו פתח גם כן פתוח לכנס ולצאת מהחוץ ודקא חשיב להיכל זו מחמת חשיבות ההיכל וההיכל עקרת הבית ובא לומר שיש מבא מהתא הזה אל ההיכל ומפני שהתכלית הוא ההיכל לא היה צריך למיחשב ולומר דשני פתחים בין פשפש להיכל. וכמו שאמ' בא' לפשפש ומכל מקום הא קמן שפירוש זה של הר"ב והרב רבינו משה בר מיימון סובל דוחקים לא מעטים ולפיכך פרשתי בצורת הבית סימן ס"ה בענין אחר ועל פי דרכן של הר"ב והרב רבינו משה בר מיימון שהכתלים ששנינו הם חלולים ולכולם בשם תאים יקראו וזהו מה שפירשתי שם דבקרן מזרחית צפונית קאי על התא הנקרא תא בשם מוחלט שאף על פי שכל ההרחקות כולהם נקראין תאים מכל מקום לא קרא התנא תא אלא לאחד מהם ועל אותו הוא שאומר ובקרן מזרחית צפונית ולאפוקי שבמזרחית דרומית ששם השער סגור לא יפתח לא בעי למחשב פתחי הפשפש וההיכל ועוד אני אומר שהפשפש ששנינו כאן ולעיל לא היה בתא המוחלט בשם תא כפי הנראה כן מפירוש הר"ב והרב רבינו משה בר מיימון אבל הוא באותו התא שבחלל כותל ההיכל וכן אני אומר שבדיוטא התחתונה אנן קיימין לפי מה שאפרש עוד במשנה ו' בענין אוטם והשתא הוו הני חמשה פתחים אחד לתא מן הימין הוא אותו שבכותל תא אחת לתא שעל גבה ממש ואחד למסיבה ואף על פי שיש הפסק כותל תא ביניהם מכל מקום ראוי לכנס במנין ולומר שפתוח אל המסבה אחרי שזה התא שעל הימין המפסקת בשם כותל אלא שלפי האמת יש שם גם תא לכן נחשב גם כן פתתה לפתח בפני עצמו ואחד לפשפש הוא התא שבכותל היכל כדפרישית וקא חשיב נמי לאחד שבהיכל מהטעם דפרישית שאותו תא שבכותל היכל בשם כותל נקרא ולפיכך ראוי לחשוב הפתח של ההיכל וליחסו אל התא המוחלט בעצמו ומכל מקום הואיל ובכותל היכל יש חלל וחדר ראוי להכניס פתחו גם כן במנין הפתחים זהו מה שנראה לי לפרש המשנה בשמירת הפירוש של הר"ב והרב רבינו משה בר מיימון בכתלים שהם חלולים והם התאים החמשה בבכל שורה ושורה אבל רש"י בפירוש יחזקאל אינו מפרש כן אלא שכל מה שנקרא כותל היתה כך כותל עביה כמו שנשנה וזה ששנינו והתא שש לא שהיה רק תא אחד אלא חמשה היו זה לפנים מזה שכל אחד רוחב שש ועם כותליהם שיש לכל אחד ואחד ממלאין כל אורך הצפון מה שיש בין שני הכתלים כותל תא וכותל היכל ולמערב גם כן בין כותל תא וכותל היכל היו שלשה תאים זה אצל זה ממלאין כל אורך המערב ההוא ותנא דלא תני אלא תא אחד לפי שאינו צריך אלא לחשבון האורך והרחב ואינו נכנס במנין שבין הדבקים אלא תא אחד בלבד וכך פירש תלמידו הרב רבינו שמעיה זכרו לברכה בפירוש המשנה וכך פירושה שבקרן מזרחית צפונית הוא התא הראשון שבסדר הצפון שהיה ארכו ממזרח למערב עד שמקצת ממנו כנגד חלל ההיכל באופן שהיה כנגד כל עובי כותל מזרחית של ההיכל ומשוך להלן למערב יותר עד שהיה פתח פתוח ממנו אל תוך חלל ההיכל עצמו לרבנן דקאמרי שמן התא נכנס להיכל אבל לר"י לא היה פתוח להיכל עצמו שמן התא הזה היה נכנס דרך עובי הכותל מזרחית לבין השערים והשתא כל החמש פתחים כמשמען מבלי שום דחק כלל שהא' לתא מן הימין והוא אותו שאחוריו לצד מערב ונקרא ימין שהעומד בתא הזה לכנס להיכל שזהו עיקר תשמישו הנה ימינו אל עבר התא שאחוריו ואחד לתא שעל גביו וא' למסבה כמשמען וא' לפשפש כלומר פתח הפשפש שיש לתא זה עצמו וא' להיכל אתאן לרבנן:

ד התחתונ' חמש ורובד שש והאמצעית ו' ורובד שבע והעליונה ז' שנאמר היציע התחתונה חמש באמה רחבה והתיכונה שש באמה רחב' והשלישי' ז' באמה רחבה:

פירוש

משניות מדות עם פירוש עץ החיים

ד התחתונה חמש מחוץ לכותל המסיבה שהוא הכותל החיצון של הקדש היו יציעים דהיינו גזוזטראות מקיפים את הבית משלש רוחות מערב צפון ודרום והיו היציעים הללו תחתיים שניים ושלישים היציע התחתונה חמש באמה רחבה והרובד שעליה (ועיין בפירוש משנה ו' פרק דלעיל) דהיינו התקרה שעל התחתונה שהיא הרצפה של התיכונה שש באמה רחבה לפי שכותל המסיבה היה הולך ומיצר כלפי מעלה וכשמגיע אל הרובד שעל גבי התחתונה היה נכנס לפנים אמה אחת ועל אותה אמה הבולטת היו נותנין קורת היציע נמצאת היציע התיכונה רחבה אמה אחת יותר מן התחתונה דהיינו אותה אמה שנכנס הכותל לפנים וכן כשמגיע לרובד שעל גב התיכונה שהיא הרצפה של שלישית היה הכותל מיצר ונכנס לפנים אמה אחת כדי שיניח ראש הקורה על אותה אמה שכותל התיכונה בולט ויוצא לחוץ יותר מכותל העליונה ונמצאת היציע העליונה רחבה אמה יותר מן התיכונה ושתי אמות יותר מן התחתונה וזהו שנאמר כי מגרעות נתן לבית חוצה לבלתי אחוז בקירות הבית כלומר היה מגרע ומחסר בעובי הכותל מבחוץ אמה אחת ברובד של התיכונה ועוד אמה אחרת ברובד של העליונה כדי שיהיה לו מקום לשים בהם ראשי הקורות של הרובד כדי שלא יצטרך לאחוז בקירות הבית לעשות חורין בכותל ולתחוב שם ראשי השורות כן פירש הר"ב והרב רבינו משה בר מיימון. כתב תוספת יום טוב דלדבריהם היה החלל שבכותל מסיבה צר מאד לפי שכותל זה שבו המגרעות היתה על כל פנים שתי אמות וחצי כדי שביציע העליונה יהיה לפחות עובי הכותל חצי אמה של שיעור יציעות שבבנין שלמה היה גובה היציע חמש אמות. ולפי מה שנתבאר לעיל שהדיוטא התחתונה משלש דיוטאות שבתאים היתה בגובה האוטם היתה בגובה שש אמות ומסתמא מדה וקצב אחד לשלשת הדיוטאוות וחומה שגובהם שש או חמש אמות איננה ראויה שתהיה פחות מחצי אמה כל שכן באורך רב כזה שהוא שבעים אמה והנה הכותל השנית של החלל הזה שהיה גובהו שמנה עשרה או חמש עשרה אמות לא תספיק לה חצי אמה נמצא שהחלל צר מאד אבל לרש"י מתניתין התחתונה כו' אתאים גופיהו קאי ולהם היו המגרעות בכותל ההיכל שעביו שש ממש לפירש"י וכן פי' ה"ר שמעיה ועיין סוף פרקין:

ה ומסבה היתה עולה מקרן מזרחית צפונית לקרן צפונית מערבית שבה היו עולים לגגות התאי' היה עול' במסב' ופניו למערב הלך על כל פני הצפון עד שהיה מגיע למערב הגיע למערב והפך פניו לדרום הלך כלפי מערב עד שהוא מגיע לדרום הגיע לדרום והפך פניו למזרח היה מהלך בדרום עד שהוא מגיע לפתחה של עליה שפתחה של עליה פתוח לדרום ובפתחה של עליה היו שני כלונסות של ארז שבהן היו עולין לגגה של עליה וראשי פשפשין מבדילין בעליה בין הקדש לבית קדש הקדשים ולולין היו פתוחין בעליה לבית קדשי הקדשים שבהן היו משלשלין את האומנין בתיבות כדי שלא יזונו עיניהן מבית קדשי הקדשים:

פירוש

ה ומסיבה היתה עולה פי' הכ"מ פ"ד מה' בית הבחירה מסיבה בנין אבנים מעלות מגולגלות וסובבות במקיף עמוד כמין עץ גלגל של גת ואף בפירש"י דיחזקאל נמצא כדברים האלו

לגגות התאים לראות בבדק הבית:

היו שתי כלונסאות זקופות למעלה כלפי גג הבית ובין הכלונסאות שליבות.

פספסין מפורש ספ"ב:

ולולין ארובות שעושין בעליות:

משלשלים את האומנים מורידין אתם בחבל בתוך התיבו' כתב הראבי"ה שתיבות היו פרוצים לרוח אחד במקום שהיה להם לבנות אצל החומה והשלשה צדדין סתומים אצל החומה אין דרך להסתכל ימין ושמאל:

יזונו והר"ב העתיק כדי שלא יהנו אבל בכל הגרסאות כתוב יזונו והכי נמי מייתי בפ"ג דפסחים דף כ"ו ופירש רש"י יזונו לשון הנאה כמזונות שמשביע עצמו ממראו' נוי המלאכה ונהנה:

עץ החיים

ה וראשי פספסין מבדילין וכו' כתב תוספת יום טוב תמהני למאי דכתבתי בפרק בתרא דשקלים משנה ד' דשתי פרוכות היו מבדילות בעלייה ומשמא דרב איתמר בגמ' וליכא למימר תנאי הוא דלא אמרינן רב תנא ופליג אלא מפני הדוח' ועוד מצאנוהו להרב רבינו משה בר מיימון שפסק משנתינו פרק ד' מהלכו' בית הבחירה ופסק נמי לדרב סוף פרק ז' מהלכות (שמעיה בפירושו) כלי המקדש גם ה"ר [שמעיה בפירושו] הביא אמתני' דהכא הא דרב וכאלו בא להוסיף ולא לחלוק וא"כ קשיא תרתי למה לי ואי בעלייה צריך תרתי למה לא כן בדביר למטה. וניחא לי בהא דתניא בגמ' בפ"ז דפסחים דף פ"ה (צ"ל פ"ו) אבא שאול אומר עליית בית קדש הקדשים חמורה מבית קדש הקדשים שבית קדש הקדשים כהן גדול נכנס לו פעם אחת בשנה ועליית בית קדש הקדשים אין נכנסין לה אלא פעם אחת בשבוע

משניות מדות עם פירוש עץ החיים

ואמרי לה פעמים בשבוע ואמרי לה פעם אחת ביובל מה היא צריכה ומעתה הואיל והיא חמורה עבדי נמי פשפשין כדי שיכירו עולי עליה שקדושת עליית קדשי קדשים חמורה ולא יכנסו בה אפילו אחת בשנה וצריך לומר דמתניתין דהכא דלא כמתניתין דסוף פרק קמא דכלים כמו שאכתוב שם בסיעתא דשמיא ובסוף פרק שביעי מהלכות בית הבחירה פסק הרב רבינו משה (בר) מיימון פעם אחת בשבוע ונראה לי לפי שהוא כמו דעת תנא קמא ולא ישר בעיני מה שכתב הכסף משנה שהוא משום דהא סברא מציעתא דאין דעת שלישית מכרעת ולפירושו הוה ליה לפסוק לחומרא אלא טעמא כדפרישית דפסק כתנא קמא ושוב מצאתי בפי' הרב רבינו משה בר מיימון בסוף פרק קמא דכלים שהעתיק התוספתא דהתם אין נכנסין לה אלא לשנים ובנוסחת ארץ ישראל מוגה לשבע שנים מסכים למה שכתבתי דגם ראיתי בתוספתא דאבא שאול שנאה אלא שהגירסא התם גם כן לשנים עד כאן: ואפשר דבעלייה לא היה חייב הנכנס לשם ולא מן הדין היו נזהרים ליכנס שם אלא מעלה עשו בה שאין אסור אלא בבית קדשי הקדשים אשר שם הארון אבל העליה הויה לה כמו גג:

ו וההיכל מאה על מאה על רום מאה האוטם שש אמות וגובהו ארבעים אמה אמה כיור ואמתים בית דלפה אמה תקרה ואמה מעזיבה (במשניות עץ החיים הושמט שתי שורות שבדפוסים הרגילים, אבל כן הוא גם במשניות דפוס ראשון ובכי"מ, שהושמט שורות אלו וגבהה של עליה ארבעים אמה אמה כיור ואמתים בית דלפה אמה תקרה ואמה מעזיבה) ושלש אמות מעקה ואמה כלה עורב רבי יהודה אומר לא היה כלה עורב עולה מן המדה אלא ארבע אמות היה מעקה:

פירוש

ו וההיכל מאה על מאה אף על פי ששם היכל הונח על מה שלפני בית קדש הקדשים ונקרא בכתוב קדש או אהל מועד במשכן הכא על צד השאלה לכל הבנין גם יחד קרי בשם היכל:
האוטם פירש הרב רבינו משה בר מיימון בנין אטום שבונין בגוף הקרקע יסוד ועליו מעמידין הכותלים ועיין בעץ החיים.
אמה כיור הקורה התחתונה של תקרה היה עביה אמה ולפי שהיתה טוחה בזהב ומצויירת ציורים נאים נקראת כיור ועיין משנה ז' פרק שלישי דעכו"ם:
ואמתים בית דלפה הקורות העליונות הנשענות על הקורה התחתונה היה עבין שתי אמות והן קרויין בית דלפה לפי שהנסרים של תקרה מחוברין על ידן תרגום במחברת בית לופי ואין לתמוה היאך היתה הקורה התחתונה שהכל נשען עליה עביה אמה אחת בלבד והקורות העליונות שיאן סובלות משא כל כך היה עביין שתי אמות לפי שהקורה מתוך שהיתה רחבה ביותר בעובי אמה היתה חזקה ובריאה ויכולה לקבל הבנין שעליה אבל הקורות העליונות שלא היו רחבות טפח או פחות צריכות להיות עבות יותר אי נמי היו הקורות העליונה עוביין ב' אמות כדי להרחיק התקרה על הקורה התחתונה לפי שהיא מצויירת ציורים נאים ואם היתה התקרה סמוכה לה לא היו ציוריה נראות ונכרות כל כך כן פירש הר"ב כתב תוספת י"ט וצריך לומר שהציורי' שבאמה כיור היו מבחוץ הכותל וזה דוחק לפי מה שפירש הר"ב עצמו בכיור שהיתה טוחה בזהב שכפי הנראה אין טיחת זהב אלא בפנים ואי מבחוץ קא מיירי למה לו לכתוב שהיה טוח בזהב דמנליה הא. וצריך לומר דאין הכי נמי דלאו בדוקא נקט טוח בזהב אבל הרמב"ם כתב וזה לשונו דלף שם נפילת המים מן הגגי' והיה נהוג אצלם בבניינם לעשות לבית ב' גגים קרוי למעלה מחברו ונותנין בין שניהם מעט הרחקה וקורין אותו החלל בית הדליפה על שם הדלף כדי שאם יטיף הקרוי העליון יעמדו המים באותו החלל:
תקרה הנסרים שנותנין על הקורות היה עביין אמה:
מעזיבה הטיט והאבנים והסיד שנותנים על הנסרים:
כלה כלה עורב טס של ברזל חד כמין סייף וגבהו אמה היה מונח ע"ג המעקה כדי שלא ינוחו העופות עליו לפי' נק' כלה עורב שמכלה העורבי' משם:

עץ החיים

ו האוטם לשון הר"ב בנין אטו' וסתום להיות יסוד לבית שעליו מעמידים הכותלים ולשון הרב רבינו משה בר מיימון כמו שהוא בפירוש. והקשה תוספת יום טוב היאך סליק בחושבנא מאי דהוה בארעא שאינו נראה דרום מאה משמע שכך הוא ברומו של עולם הנראה לעינים לא עם מה שהוא בארץ מתחת. וה"ר שמעיה כתב האוטם שש אמות המפתן גבוה מהארץ שש אמות בבנין אטום חומה סתומה וצריך לומר מעלות היו בהאולם שמהן עולין על המפתן ומורדות בהיכל לירד בהן מהמפתן עד כאן. והכסף משנה נלחץ להעמיד גם דברי הרב רבינו משה בר מיימון שבחיבורו על דעת ה"ר שמעיה מדכתב בפרק רביעי מהלכו' בית הבחירה גובה שש אמות אטום סתום כמו יסוד לו אמר שיש לדון מזה שסובר שלא היה מובלע הקרקע ליסוד ממש שהרי כתב כמו יסוד והיינו כדברי ה"ר שמעיה כן כתב כסף משנה ואני

משניות מדות עם פירוש עץ החיים

תמיה עליו שאי אפשר שדעת הרמב"ם כדברי ה"ר שמעיה שהרי בפרק ו' כתב המקדש כלו לא היה במישור כו' ומונה והולך המעלו' שממקום למקום במעלה ההר ומסיים שהאולם וההיכל כלו בשוה ומבואר שכן הוא מהא דאמרן בפ"ב משנה ד' שקרקע ההיכל גבוה כ"ב אמה יותר מקרקע רגלי הבית עיין שם. ומזה ודאי קשיא על ה"ר שמעיה שאותו החשבון הוא גמרא ערוכה בפ"ק דיומא. אלא אם כן נאמר שראיית האוטם יחשוב לראיית חלל ההיכל עצמו וזה דוחק ומכל מקום ודאי דלהרמב"ם ליתא שהרי כתב בהדיא שהאולם וההיכל בשוה לכן נראה לי שאוטם הזה הוא גם כן אל האולם והן הנה השתים עשרה מעלות שמעזרת ישראל אל האולם רום מעלה חצי אמה נמצא כל הגבוה שש והוא האוטם ואף על פי שאפשר שעליה לא היתה לו לאולם ולא היה נכלל בכלל הרום כולו מכל מקום זה האוטם היה לו גם כן ולא היה להיכל אוטם זולתו ואם תאמר אם כן שזהו האוטם מה בנין שייך בו שהרי גובהו של ההר עצמו הוא זה לא קשיא שהיה צריך על כל פנים לבנין כמו חומה סביב ההר לבל ימוט ושלא יפלו העפרורית כדרך הר או תל גבוה ושוה בלתי משופע וכדרך שכתבתי בחיל פרק שני משנה ג' וזאת היא שתהיה סברת הרמב"ם גם כן והיינו דדייק בחיבורו לכתוב כמו יסוד לו לפי שבאמת אינו יסוד ממש שהרי אל העבר מזה נראה על פני הארץ אבל לא כה"ר שמעיה שכתב שזה האוטם מתחיל מן ההיכל ולפנים דליתא אלא מן האולם הוא שהתחיל וגם לשון הרב רבינו משה בר מיימון שבפי' נמי ניחא שבערך אל העבר מזה של האוטם שהוא מצד האולם וההיכל הרי הוא בנוי בגוף הקרקע כי שם אינו נראה על קרקעית האולם וההיכל ונמצאו דבריו שבחיבורו ובפירושו כולם מכוונים באמת יושר ועכשו שקרקעית האולם וההיכל בשוה מסכים זה מאד למאי דכתבינן להרב רבינו משה בר מיימון במשנה ג' שמדיוטא אמצעית שבשלש שורות התאים היו נכנסים להיכל שכן אותה דיוטא שוה גם כן לקרקעית האולם שממנו נכנסין לפשפש שהדיוטא התחתונה היתה כנגד האוטם כמו שכתבתי שם. אלא שעדין אותה הסברא דלעיל בענין דיוטא האמצעית הוא דוחק מטע' אחר דכיון שהאולם היה עודף מכאן ומכאן כנגד התאים לכנוס ממנו אליהם והיה שוה לקרקעית ההיכל בגובה האוטם למה זה נדחק עצמינו שלא להעמיד גם התאים בשוה לקרקעית ההיכל ושהיו עומדים על בנין האוטם כמו ההיכל ומהאולם נכנסין לדיוטא התחתונה וממנה להיכל שהיו התאים גם כן שוים לקרקע ההיכל והאולם כמו שהוא לפירוש רש"י אבל המשנה לחצו להרב רבינו משה בר מיימון לפי דרכו שמפרש חמש התאים זה אצל זה עם הכותלים ולא מצא חמש פתחים אלא לתא שבדיוטא האמצעית מה שאין כן לרש"י שא"צ לכל זה עד כאן ונראה דוחק גדול זה אלא האוטם הוא כמו יסוד המזבח שעודף מכאן ומכאן והוא בנין בריא וחזק יותר משאר בנין כי לפעמים לא יקפידו הבנאים להניח באמצע הכותל איזה מקום חלל וגם היו בכותל ההיכל חלונות ליכנס האורה וכמו שכתבתי לעיל משנה ג' אבל שש אמות של יסוד היה אטום מכל צד ואולי ממה שהיה נבנה המזבח אבנים וסיד ועופרת וזה נקרא אוטם לגבי שאר בנין ומה שכתב הרב רבינו משה בר מיימון בפירושו בנין אטום שבונין בגוף הקרקע לא כמו שהבין תי"ט שהיה משוקע בקרקע אלא רוצה לומר על שטח הקרקע ולאפוקי שלא היה על גבי בנין אחר בתוך הקרקע והיה האוטם מקיף מכל צדדיו חוץ מן הפתח:

משניות מדות עם פירוש עץ החיים

ז מהמזרח למערב מאה אמה כותל האולם חמש והאולם אחד עשר׳ כותל ההיכל שש ותוכו ארבעים אמה אמה טרקסין ועשרים אמה בית קדש הקדשים כותל ההיכל שש והתא שש וכותל התא חמש מן הצפון לדרום שבעים אמה כותל המסבה חמש והמסבה שלש כותל התא חמש והתא שש כותל ההיכל שש ותוכו עשרים אמה כותל ההיכל שש והתא שש וכותל התא חמש ובי׳ הורדת המים שלש אמו׳ והכותל חמש אמו׳ האול׳ עודף עליו חמש עשר׳ אמה מן הצפון וחמש עשר׳ אמה מן הדרום והוא היה נקרא בית החליפות ששם גונזין את הסכיני׳ וההיכל צר מאחריו ורוחב מלפניו ודומה לארי שנאמר הוי אריאל קרית חנה דוד מה הארי צר מאחריו ורחב מלפניו אף ההיכל צר מאחריו ורחב מלפניו:

פירוש

ז כותל האולם עובי כותל האולם לצד מזרח חמש אמות וכן כותל ההיכל עביו שש לצד מזרח:
ותוכו חלול של היכל ארבעים אמה:
ואמה טרקסין כותל המפסיק בין הגוף לבין קדש הקדשים קרוי טרקסין על שם שסוגר על הארון והלוחות שנתנו בסיני:
טרק בלשון ארמי סגירה כמו טרוקו גלי סין סיני:
ועביו של כותל זה אמה ולא הכריעו בו חכמים אי קדושתו כקדושת פנים או כקדושת חוץ לפיכך עשו בבית שני שתי פרוכות אחת חיצונה ואחת פנימית וביניה׳ אויר אמה לקלוט ביניהם אויר מקום הכותל שהיה עביו אמה ועיין ריש פרק חמישי דיומא:
כותל ההיכל שש כבר פירשנו לעיל שלא היה כותל ההיכל שבצד מערב עביו שש אלא עובי כותל ההיכל עם המקום הפנוי שבינו ובין הכותל השני שחוצה לו היה שש אמות ועובי כותל השני שקרוי תא עם המקום הפנוי שבינו ובין הכותל השלישי ו׳ אמות ועובי הכותל השלישי שקרוי כותל התא עם המקום הפנוי שבינו ובין הכותל הרביעי החצון היה חמש אמות ושלשה המקומו׳ הפנויים שבין ארבע כותלים הן התאים ועליהם תאים אחרים כאותה ששנינו למעל׳ במערב שלש על גבי שלש ושנים על גביהם וכן מצפון לדרום כותל המסיבה חמש וכולי כולם עם החלל שבין כותל לכותל הכל כמו שפירשתי לעיל:
חמש עשרה אמה מן הצפון שכותל האולם עביו חמש אמה והאולם עשר אמות לצפון וכן לדרום:
בית החליפות על שם הסכינים שגונזים שם קרוי בית החליפות שכן בלשון רומי קורין לסכינים הגדולים חלפים:
צר מאחריו לצד מערב ורחב מלפניו לצד מזרח ולא אתפרש לי היאך שהרי מאה על מאה היה בשוה הר״ב:

עץ החיים

ז כותל ההיכל שש והתא שש [כתב התיו״ט] הקשו התוספות פרק חמישי דיומא דף נ״ב [ע״א] וכן בריש פרק רביעי דבבא בתרא [סא ע״א] דהכתי׳ היציע התחתונה חמש באמה רחבה (ולפירוש רש״י דמתניתין ד׳ הכי נמי התאים שבבית שני כך מדתם כמו שכתוב שם) ויש לומר דהא מיירי בתא האמצעי דכתיב והתיכונה שש באמה רחבה כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה ועשו את חומת ההיכל במערב למטה שבעה אמות והוצרכו לגרוע ממנה אמה נגד תקרת התא אמצעי להניח ראשי קורות על אותה כניסה ושוב הוצרכו לגרוע עוד אמה כנגד תקרת תא השלישי והיינו דתנן התחתונה רחבה חמש וכו׳ והכא כנגד התיכונה קא חשיב. ואם תאמר ואמאי לא קחשיב למטה כותל ההיכל שבע והתא חמש ואידי ואידי חד שיעורא הוא ויש לומר דניחא ליה למיחשב במקום שהיה ההיכל שש כמו כותל היכל של מזרחי שהיה כמו כן עד כאן ולסבר׳ זו שמוסיפין אמה על עובי הכותל מפני המגרעת יש לישב גם להרב ריבנו משה בר מיימון דקא חשיב כותל המסיבה חמש היינו בלא המגרעות אלא שלהרב רבינו משה בר מיימון צריך לומר ששתי אמות הוסיפו מפני שתי המגרעות ולא קא חשיב אלו מן המגרעות ולמעלה במקום שהיתה שוב שוה ועולה בשווי שאין טעם לומר להרמב״ם שמן יציע אמצעית קא חשיב ומה שכתב בכאן בחשבון כותל היכל ותא וכותל תא הוא שלא בדקדוק שאם כן נותר מדת כותל הרביעי אבל כמו שפירשתי לעיל משנה ג׳ הוא נכון ע״כ
עוד כתב **האולם עודף עליו חמש עשרה מן הצפון וכו׳** לשון הר״ב שכותל האולם עביו חמש אמה והאולם עשר אמות לצפון וכן לדרום דעתו כדברי הרמב״ם בחיבורו פרק רביעי מהלכות בית הבחירה האולם היה מעדיף לכל רוח צפון כנגד התאים עד מקצוע המערבית והיה תוכו עשר אמות וכותלו חמש אמות וכן לדרום והיינו דתנן לקמן ההיכל צר מאחוריו ו(רחב)מלפניו כתב הר״ב ולא אתפרש לי היאך שהרי מאה על מאה היה בשוה הא קמן שסובר הר״ב שהאולם היה מעדיף לכל רוח צפונית ורוח דרומית כמו שסובר רמב״ם והנה השיג עליו הראב״ד וכתב כל זה הבל ורעיון רוח שלא היה שם כותל לאולם כלל וטעות גדול היא זו שלא היה לאולם אלא כותל המזרח שלפני ההיכל ועל כן אמרו ההיכל צר מאחריו ורחב מלפניו ורוחב האול׳ נמנה ברוחב ההיכל עד כאן לשונו והכסף משנה התנצל להר״מ עם מה שכתב בפירוש המשנה היה כל ההיכל מאה על מאה אבל היו מטין הבנין מעט צר לצד המערב וכשימשך לצד

משניות מדות עם פירוש עץ החיים

המזרח מתרחב כדמות האריה שהוא רחב מלפניו וצר מאחריו ולפיכך אין לייחס טעו' להרב רבינו משה בר מיימון ממה ששנינו צר מאחריו כו' שכל עצמו של הראב"ד לייחס לו טעות הוא ממה ששנינו כן ולפי פירושו אינו ענין לנדון שלנו כן כתב הכסף משנה ולי לא סגיא בהכי שאף על פי שהרמב"ם יפרש צר מאחריו שהיו מטין וכו' עם כל זה אני אומר שלא נמלט מהשגה לפי שנשיב אמרים לו מי יכריחהו לפרש כן שהיה האולם מעדיף כנגד כל שתי הרוחות צפון ודרום ואי איתא שכדבריו כן הוא היה לתנא דמתניתין לכלול כל החשבון כאחת ולמתני מן הצפון לדרום מאה אמה כותל האולם חמש והאולם עשרה כותל המסבה חמש וכולי וכן עשה הוא בחיבורו שכתב מן הצפון לדרום מאה אמה עובי כותל האולם חמש ומכותל האולם עד כותל הקדש עשר אמ' כו' ואף על פי שיש לתרץ דמשום הכי לא נקט התנא האול' וכותלו בחשבון הצפון והדרום לפי ששם האולם הונח על מה שלפני שער הבית והוא במזרח ואין צודק שם אולם לצפון ודרום אלא מפני שנמשך מן המזרח בלבד והיינו דדייק נמי הרב רבינו משה בר מיימון בחיבורו לכתוב ומכותל אולם עד כותל הקדש עשר ולא כתב והאולם עשר וזה לפי שלא יצדק שם אולם אלא במזרח שהוא לפני פתח הבית אמנם כן הוא יפה לתרץ אלו כבר היה מוכרח שהאולם הוא מעדיף לכל שתי הרוחות צפון ודרום והיה קשה אם כן למה לא יכלול התנא הכל בחשבון אחד כאמור על זה היה עולה התירוץ כהוגן דמשום דשם אולם לא הונח בהחלט ולא (צ"ל אלא) על שלפני הפתח והוא מזרח לפיכך ראה התנא שלא להכניס האולם בחשבון צפון ודרום אבל אם אין לנו מכריח שיכריחנו לפרש כך ונוכל לו' שלא הוה האולם בצפון ודרום כנגד התאים כלל יהיה אם כן לפי זה מה שלא כייל התנא חשבון אולם בצפון ודרום מאמת גם כן שלא היה שם אולם כלל שאף על פי שבהחלט לא נקרא אולם מכל מקום יוכל התנא להשאיל לו גם כן שם אולם לאותו הריוח הנמשך ממנו לצפון וכן לדרום או יקראהו בשם אחר ולפיכך לא נמלט הרמב"ם מההשגה על סברתו זו ומה שחשב הכסף משנה שכל עצמו של הראב"ד לייחס טעות לרמב"ם שהוא בלבד ממה ששנינו ההיכל צר מאחריו וכו' לא כן הוא שמלבד אותה משנה יש להשיג עליו לפי שאין מי שיכריחנו להעדיף האולם בכל צד והא דייק הראב"ד וכתב ועל כן שאמרו [צ"ל אמרו] ההיכל צר מאחריו וכו' שלא שמן המשנה הזו בלבד באה ההשגה אלא הביאה לראיה בלבד וההשגה במקומה בלאו הכי היא וכדכתיבנא ולפי' הנכון לומר שלא היה האולם מעדיף כלל אלא במזרח במקום שהוא ולא נמשך כלל אצל התאים לצפון ודרום וכסברת הראב"ד:

וזה לשון ה"ר שמעיה צר לאחריו שבעים אמה ורחב מלפניו מאה אמה ע"כ וכן בבנין העתיד נא' ביחזקאל סי' מ"א והבנין אשר על פני הגזרה פאת דרך הים רחב שבעים אמה וארכו תשעי' אמה אבל מ"מ באורך תשעים אמה הנזכר [אין] לנו הכרח בכתוב שהיה כמו כן בבית שני אלא נראה יותר שהשבע' רוחב לא היה אלא בכל משך ארך התאים שהיו מגיעים כנגד שער ההיכל והיה א"כ האורך פ"ד אמה שהאולם עוד י"א אמה וכותלו ה' אמות למלאות אורך כל הבית מאה באמ' ומה שבבית העתיד יהיה זה הרוחב שבעים באורך תשעים לפי ששם נאמר ואשר מונח בית צלעות אשר לבית וגו' ורחב מקום המונח חמש אמות שביאורו שהיה לפני התאים במזרח מקום פנוי שאין שם שום דבר כלל אף האולם לא היה שם אלא מקום פנוי בלבד ויכולין לבא שם מן החצר היא העזרה החיצונה הסובבת בבית העתיד ושם פתח התאים שהוא הפשפש והיה זה המונח חמש אמות והיו התאים באורך חמש ושמני' כמו שבארתי בסייעתא דשמיא בארוכה בחיבור צורת הבית סימן ס"ד ונמצאו תשעים אמה אין רוחבן רק שבעים ומן אלו התשעים ואילך היה האולם מעדיף בעשרה הנותרים מן האורך שממערב למזרח שהיה עודף על השבעים רוחב עוד חמשה עשר לכאן וחמשה עשר לכאן אבל בבית שני לא נזכר שום דבר מן המונח הזה אף על פי ש"הר שמעיה נסתפק אם היה מונח בבית שני ואחרי שלא נזכר במשנה נראה יותר שלא היה שום מונח אלא מן האולם היו נכנסים לתאים והיה האולם בעצמו לפני התאים מזה ומזה והיה עוד עודף עליהן ט"ו לצפון וט"ו לדרום והיה העודף הזה במשך ממערב למזרח ט"ז אמה. כשיעור כותל האול' חמש והאולם י"א ונשארו א"כ מארך הבית ארבע ושמנים אמה שרוחבן שבעים אמה ע"כ:

עוד כתב **והוא היה נקרא בית החלפות** כפי הנר' קאי על הט"ו העודפות מזה ומזה שאלו בלבד הוא מה שהיה נקרא בית החליפות וכן נר' לשון ה"ר שמעיה שכתב מלבד החליפות צריך להרחיב כותל האול' לצפון כנגד התא והמסיב' (וכותלם ולדרום) כנגד התא והורדת המים וכותלם שהן תשע עשרה מזה ומזה. ע"כ ורוצה לומר מלבד כותל ההיכל שהוא שש מזה ומזה שכל שכן שהיו כותלי האולם מתרחבים לפני כותל ההיכל שמזה ומזה:

פרק ה כל העזר' הית' ארך מאה ושמוני' ושבע על רחב קל"ה מן המזרח למערב קפ"ז מקום דריסת ישראל י"א אמה מקום דריסת הכהנים אחת עשרה אמה המזבח שלשים ושתים בין האולם ולמזבח עשרים ושתים אמה ההיכל מאה אמה ואחת עשרה אמה לאחורי בית הכפורת:

פירוש

פרק ה כל העזרה כל היקף העזרה שבתוך אותו היקף נבנה הבית לצד מערבו והחצר והמזבח במזרחו:

אורך מאה ושמנים ושבע מן המזרח למערב על רוחב מאה ושלשים וחמש מן הצפון לדרום מקום דריסת רגלי ישראל והיא הנקראת עזרת ישראל ומקום דריסת רגלי הכהנים קרויה עזרת כהנים ועיין משנה ח' פרק קמא דכלים:

משניות מדות עם פירוש עץ החיים

המזבח ל״ב מפורש לעיל רפ״ג:
ההיכל מאה אמה עובי כותל אולם וחללו של אולם ועובי כותל ההיכל וחללן ואמה טרקסין וחלל בית קדש הקדשים וכותל ההיכל למערב והתא וכותל התא הכל מאה אמה כמפורש בפירקין דלעיל:
וי״א אמה אחורי בית הכפורת מכותל החיצון של היכל לצד מערב עד הכותל מערבי של עזרה היה י״א אמה של חלל עם עובי הכותל קרוי אחורי בית הכפורת:

ב מן הצפון לדרום מאה ושלשים וחמש הכבש והמזבח ששים ושתים מן המזבח לטבעות שמונה אמות מקום הטבעו׳ עשרים וד׳ מן הטבעו׳ לשלחנות ארבע מן השלחנות ולנסין ד׳ מן הנסין לכותל העזרה שמנה אמות והמותר מן הכבש לכותל ומקום הנסין:

פירוש

ב הכבש והמזבח ס״ב קא מני ואזיל מדרו׳ לצפון:
ס״ב בפ״ו דזבחים דף ס״ב מייתי לה ופריך דב׳ וד׳ (צ״ל דס׳ וד׳) הוו דהתנן (פ״ג מ״ג) דלעיל כבש היה לדרום׳ של מזבח ארך ג׳ וב׳ (צ״ל ל״ב) ומשני נמצ׳ פורח אמה על יסוד ואמה על סובב ולמאי דמפרשי׳ לעיל רפ״ג דאין יסוד לדרום מפיק בגמ׳ פ״ה דזבחים דף נ״ד דה״ק פורח אמה כנג׳ יסוד ופירש״י במקום שהכניסה של יסוד ראיה להיות ונמצאו שתי אמות נבלעות לתוך ל״ב של מזב׳ שהיה נכנס לתוך הפנימי שכנג׳ בליטה שהיסוד התחיל בה בדרום אמה א:
מן הטבעות לשלחנות ד מן השלחנו׳ ולנסין ד׳ פירש״י במס׳ יומ׳ פ״ק דף ט״ז דמקו׳ שלחנו׳ עצמן נמי ד׳ לפי שהיה שמנה כדתנן במ״ד פרק ו׳ דשקלים וכשאתה נותן ארבע בראש ארבע נמצא ארבע זו אצל זו ברוחב וכן דעת התוספות שמפני כן נדחקו ליישב הא דתנן במשנה ד׳ פרק שלישי דתמיד על שלחנות של שיש שבין העמודים והא הכא תנן מן השלחנות ולנסין ארבע וכתבו דאף על פי כן קרי ליה בין העמודים וכו׳ כמו שכתבתי שם בשמם אבל לשון הרמב״ם בפרק חמישי מהלכות בית הבחירה לא העתיק לישנא דמתניתין מן הטבעות וכו׳ אבל כתב מקום השלחנות שמנה אמות וכולי ושמנה שלחנות היו כו׳ וכתב הכסף משנה דהי פירושה דמתני׳ מן הטבעו׳ למחצית השלחנות ארבע וממחצית השלחנו׳ לנסין ארבע ע״כ וכן גם רש״י עצמו כמסתפק לו׳ שאפשר שמקום השלחנות כלול עם מקום הנסין וששמ׳ שכן הוא ומעת׳ אין לתמיהת התוספות שום מקום כלל אחרי שמקצת מהשלחנות סמוכים היו אצל הנסי׳ שבהן תולין ומפשיטין וכו׳ תי״ט:

עץ החיים

ב והמותר בין הכבש לכותל ומקום הנסין התם ביומא פירש רש״י מאה ועשר מנה במשנה מן הכבש לצפון נשארו ממאה ושלשים וחמשה של רחב העזרה חמש ועשרים ונתנו לשלחנות ארבע ונשארו אחד ועשרים אותן תחלוק למקום הנסין החציה והחצי בין כבש לכותל ורמב״ם שאינו מוסיף ד׳ לשלחנות על מנין מאה ועשר שבמשנ׳ ונמצאו חמש ועשרים מותר מחלק אותם לחצאין לנסין ובין כבש לכותל וכן כתב שם בחיבורו בית המטבחיים שתי׳ עשרה אמות ומחצה ובין הכבש לכותל דרומי שתים עשרה אמה ומחצה. גם ה״ר שמעיה כתב ומותר הוא חמש ועשרים אמות פרוס אותו בין כבש לכותל מזה ובין מקום הנסין מצד אחר עד כאן. ומדברי כולם למדנו דמזבח בצפון נמי קאי שכל המדות שמן כותל צפוני עד המזבח הם ששים ושתים ומחצה שכל המנינים שנמנו במשנה מן המזבח לטבעות וכולי עולין ארבעים ושמונה עוד תן עליה ד׳ לשולחנות הרי נ״ב ועוד הנסין עשרה ומחצה הרי ס״ב ומחצה מה שיש מקיר המזבח ולכותל צפון העזרה וכל חצי העזרה היא ששים ושבעה ומחצה שהו׳ חצי קלה נמצאו חמש אמות מהמזבח עומדים בצפון העזרה ולהרב רבינו משה בר מיימון שאין לנו אלא מה ששנינו במשנה מן המזבח לטבעות וכו׳ שעולין מח ואין מוסיפין לשלחנות אבל במקום הנסין מוסיפין עד י״ב וחצי וכן נראה להר״ר שמעיה נמצא מה שיש מקיר המזבח עד כותל צפון העזרה ששים ומחצה ויוותרו מצפון העזרה שבעה אמות שאוכל בהן המזבח והיינו דכתבתי במשנה ט׳ פרק ג׳ דיומא דלתנא דמדות מזבח בצפון נמי קאי ותימה דבמשנה ה׳ פ״ב אמרינן דסתם מתני׳ דמדות רבי אליעזר בן יעקב ובפ״ג דיומא משנה ט׳ כתבתי דלרבי אליעזר בן יעקב מזבח לאו בצפון קאי כלל ומיהו כבר כתב רש״י שם פ״ק דיומ׳ דלמאי דאמרי׳ סתם מתני׳ דמדות רבי אליעזר בן יעקב היא שצריך לפרש שמהמותר ששנינו אי אתה נותן בין כבש לכותל אלא חמש אמות ומחצה והכבש והמזבח ששים ושנים הרי המזבח כולו בדרום קאי אלא שלרש״י עצמו אינו שוה לפרש כן דאי תימא הכי שאין הנות׳ מחולק לחצאים הוה ליה לתנא לפרש וכיון שלא פירש צריך אתה לחלקו לחצאין וגם הוקשה לו עוד מהסוגיא דהתם ולפיכך מסיק דלא גרסי׳ כלל התם בגמרא דף י״ז דשמע מינה סתם מדות רבי אליעזר בן יעקב היא וזו היא ג״כ דעת הרמב״ם כמו שכתבתי בפרק ג׳ דיומא אף על פי שדעת התוספות שאין למחוק מהספרים שמע מינה ראב״י היא עם שיש דוחק בזה שלא לחלוק הנותר לחצאין:
אנו נאמר שלהרמב״ם לא גרס לזה כלל וכדעת רש״י והא דכתב רמב״ם עצמו לעיל בפרק ב׳ משנה ה׳ שכן ביאר הגמ׳

משניות מדות עם פירוש עץ החיים

דמדות דרבי אליעזר בן יעקב היא לאו הך דהכא הוא אלא על אותה משנה הוא שאמרו כן שם לעיל מיניה בדף ט"ז ואע"ג דקאמר התם מאן תנא מדות ר' אליעזר בן יעקב היא לאו כללא הוא דהיכא דלא מצית מוקמא כוותי' כי הך דהכא לא קא' כלל דתצטרך לדחוק ושלא לחלק הנותר לחצאין מה שאינו כן לפי משמעו' המשנה כי היכי דתיקום ברבי אליעזר בן יעקב אלא מתניתין כפשטה דתחלוק הנותר לחצאין ולא רבי אליעזר בן יעקב היא תי"ט

ג שש לשכות היו בעזרה שלש בצפון ושלש בדרום שבצפון לשכת המלח לשכ' הפרוה לשכת המדיחי' לשכת המלח שם היו נותנין מלח לקרבן לשכת הפרוה שם היו מולחין עורות קדשים ועל גגה היה בית הטבילה לכהן גדול ביום הכפורים לשכת המדיחין ששם היו מדיחין קרבי הקדשים ומשם מסבה עולה לגג בית הפרוה:

פירוש

ג שבצפון נסחא אחרת שבדרו' והכי מייתי לה בפ"ק דיומא דף י"ט וכן העתיק רמב"ם בפרק ה מה' בית הבחירה וכן אתה מוצא גם כן בשערים שבהר הבית ושבעזרה ששנויים שבדרום ברישא במשנה ג' וד' דפ"ק ונר' בעיני שגרסת הספ' נשתבש' לגרוס שבצפון אחרי שתשמיש אלו השלשה לשכות כולם לקרבנותיהן ועיקרן בצפון:
לשכת המלח לשכת הפרוה מדלא תנן הכא שבדרום סמוכין למערב כדתנן גבי השערים בספ"ב שמעינן דהכא ממזרח למערב קא חשיב דרך כניסת העזרה וכן הוא בציורו של פי' רמב"ם שמסד' לשכת המלח סמוך למזרח ואחריה לשכת הפרוה כו':
לשכת הפרוה מפורשת בפ"ג דיומ' משנה ו' משמא דגמ' וה"ר שמעיה כתב שלכך נקראת הלשכה פרווה על שם עורות הפרים שבה דומיא דחברותיה שנקראו על שם מעשיהם וזכר לדבר זהב פרויי' שדומה לדם הפרים אבל בית הטבילה שעל גבה פרוה מגושא בנאו ועשאו דומה לדומה בית טבילה בחול שבנו על גבי שער המים:
בית הטבילה לכהן גדול ביום הכפורים כשהוא משנה מבגדי זהב לבגדי לבן ומבגדי לבן לבגדי זהב כולים היו על גג בית הפרוה לפי שהיתה מקודשת בקדושת העזרה וטבילות הבאות מחמ' יום הכפורים בעינן במקום קדוש כדכתיב ורחץ את בשרו במים במקום קדוש חוץ מטבילה ראשונה שאינה באה בשביל יום הכפורים ואף כל שאר ימות השנה אין אדם טהור נכנס לעזרה עד שיטבול הילכך טבילה ראשונה היתה בחול על גבי שער המים הוא השער השלישי שבדרום ומעין של מים היה משוך שם באמה הבאה מעין עיטם ושם היה טובל טבילה ראשונה:
מסיבה בנין אבנים מעלות מגלגלות וסובבות לעלות לגג בית הפרוה דרך המסיבה:
מסיבה עולה כתב תוספת יום טוב נראה בעיני שבלשכת המדיחין זו היתה לה שני פתחים לעזרה הפתח האחד המשמשת ללשכה עצמה למלאכת ההדחה לכנס ולצאת בה. והפתח האחרת היתה במקום שהוא סמוך לשל פרוה ובפתח ההיא מיד היתה המסבה הזאת שלא יתכן בעיני לומ' שכהן גדול יעלה לבית טבילתו דרך מקום שמדיחין בו אלא כדפרישית. ולדעתי היתה המסיבה במעלותיה מצד שאל המדיחין מחולקת במחיצה שהעולה עליה בבל יראה לתוך המדיחין אבל מתחתית המעלות היו יכולין להשתמש שם בבית המדיחין ולפי' תנן משם היו וכו':

עץ החיים

עוד כתב **ג** לשכת המדיחין ששם היו מדיחין קרבי קדשי' ויש לתמוה דבמ"ד פ"ו דשקלי' תנן שעל השלחנו' של שיש היו מדיחין את הקרבי' מפני כן לא סגיא מאי דכתבו התוספות פ"ק דיומא דבשר קדשים מדיחין על שלחנו' אבל קרבי קדשים שיש בהן פרש ומאיסי מדיחין אותם בלשכת המדיחין עד כאן: דהא בשלחנות תנן נמי מדיחין הקרבים. וכך העתיק הר"ב לעיל פרק שלישי משנה ה' ועוד במשנה ה' פרק ג' דתמיד ותו תנן בתמיד פרק רביעי משנה ב' והקרבים מדיחין שלש' פעמים במעוטה על שלחנות של שיש וכו' והתוס' בעצמם העתיקו כן פ קמא דיומא דף ט"ז והרמב"ם אע"פ שבפ"ה מהלכות בית הבחירה כתב ובו שלחנות של שיש שמניחין עליהם הנתחים ומדיחים את הבשר לבשלו וכו' הנה בפ"ו מהלכו' מעשה הקרבנות העתיק הא דפ"ד דתמיד שהקרבים מדיחין וכו' על שולחנות כו' וראיתי להמפרש למסכת תמיד שם בפ"ד הרגיש בקושיא זו דהתם תנן והקרבים היו מדיחין על שלחנות כו' והכא תנן לשכת המדיחין ששם היו מדיחין קרבי קדשים ותירץ דקרבי קדשים דהכא היינו כרס וכדתנן נמי התם והכרס מדיחין אותה בבית מדיחין הקרבי' מדיחין פעם ראשונה בלשכת מדיחין בצנעה לפי שמלוכלכין הרבה בפרש ואחר כך מדיחין ג' פעמים עוד במיעוט שלחנות [גרסתו אינה על שלחנות דלא גריס על ומפרש בשלחן קטן של שלחנות] להדיחם יפה והכרס שהיא רחבה וחלקה מדיחין אותה פעם אחת בבית מדיחין ע"כ:

משניות מדות עם פירוש עץ החיים

ד שבדרום לשכת העץ לשכ' הגולה לשכת הגזית לשכת העץ אמר ר' אליעזר בן יעקב שכחתי מה הית' משמש' אבא שאול אומר לשכת כהן גדול היתה אחורי שתיהן וגג שלשתן שוה לשכ' הגול' שם היה בור קבוע והגלגל נתון עליו ומש' מספיקין מים לכל העזר' לשכ' הגזית שם היתה סנהדרי גדולה של ישראל יושבת ודנה את הכהונה וכהן שנמצא בו פסול לובש שחורים ומתעטף שחורים ויוצא והולך לו ושלא נמצא בו פסול לובש לבנים ומתעטף לבנים נכנס ומשמש עם אחיו הכהנים ויום טוב היו עושים שלא נמצא פסול בזרעו של אהרן הכהן וכך היו אומרים ברוך המקום ברוך הוא שלא נמצא פסול בזרעו של אהרון וברוך הו' שבחר באהרן ובבניו לעמוד לשרת לפני ה' בבית קדשי קדשים:

נשלמה מסכת מדות

פירוש

ד שבדרום נסחא אחרת שבצפון והכי מייתי בפרקא קמא דיומא דף י"ט:
ומשם מספקין מים לכל העזרה לשון הרב רבינו שמעיה בור הגולה מים מתוקין לשתיה ואמת המים [דבמשנה שלישית פרק שלישי] להדחה:
שם היתה סנהדרי גדולה של ישר' יושבת בצד החול לפי שלשכת הגזית היתה חציה בקדש וחציה בחול ובחציה של קדש לא היה אפשר לסנהדרין לשבת שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד דכתיב ויבא המלך דוד וישב לפני ה'. ובקדש היו מפייסין ועיין משנה ב' פ"ק דתמיד ועוד היו מתאספים שם לקרוא את שמע כדתנן סוף פרק ד' דתמיד ולכל אלו התשמישים היו אסיפת עם רב ולפיכך ראוי לשומה גדולה הרבה יותר משתי האחרות שאצלה כתב ת"ט וצריך לומר שהמקום שהיא בנויה בו בחול היה גם כן גבוה כגובה העזרה שזה אין ספק בו שהלשכה היתה קרקעיתה שוה אבל במקום שפתוחה היא לחול היו מעלות שעליה עולין וממנה יורדין לכל (צ"ל לחול) שהוא נמוך.
ודנה את הכהונה ואת הלויים כדמוכח משנה ד' פרק ד' דקדושין וכדאיתא התם בגמ' אבל נקט הכא כהונה בלבד לפי שזאת ג"כ עיקרית להם יותר מבדיקת הלויים וגם שהלויים לא היו עושין י"ט כמו הכהנים שזכו לעבודה:
ויום טוב היו עושין פי' ת"ט אותם שלא נמצא בהם פיסול היו קוראין כל אחד ואחד לריעיו ומיודעיו ושמחים עמו והיו ג"כ מודים ומשבחין להשם יתברך בילא"ו:

עץ החיים

ד לשכת העץ לשכ' הגולה לשכת הגזית לשכת העץ וכו' וכסדר הזה מייתי לה שם ביומא ורמב"ם בחיבורו פ"ה מה' בית הבחירה העתיקם בהיפך לשכת הגזית לשכת הגולה לשכ' העץ לשכת הגזית שבה סנהדרין וכו' ונרא' בעיני דלאו דה"ל גיר' אחרת כי לא מצאנוה כן בשום נוסח אבל נ"ל שלכך מהפך הסדר דמתני' קשיתיה דתנן והיא היתה' אחורי שתיהן ואי איתא דסדר שבמשנה הוא ממזרח למערב כמו אותן שבמשנה הקודמת לא היתה אחוריהן אלא לפניהן משום הכי ניחא ליה לרמב"ם לו' דתנא קא חשיב דרך שמאל כי האי גוונא דתנן במשנה ג' פ"ג דתמיד שהוא מקיף והולך בצפון העזרה ממזרח למערב דג' לשכות הקודמו' ומקיף כל מערב וסובב סובב הולך אל דרו' ופניו למזרח עד שמגיע לג' לשכו' הללו שבדרום ולשכת העץ שהיא מערבית להן פוגע בה בראשונ' ולאשמועי' הא קתני שהיא אחורי שתיהן לומ' שלא חשבן ממזרח למערב כמו הקודמין זה נ"ל בדעת רמב"ם ועיין עוד מזה לקמן:
אבא שאול אומר לשכת כ"ג כתב הר"ב לשכת פרהדרין כו' הכי מסיק בגמ' פ"ק דיומא דף י"ט וצריך טעם למה נקראת לשכת העץ וראיתי בהשגות הראב"ד פ"ה (צ"ל פ"א) מה' בית הבחירה שכתב שהיתה של עץ והוקשה לו מלא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח שאסר' התור' נטיע' כל עץ וכמ"ש במ"ג פ"ק דתמיד וניחא ליה דלא אסרה התורה אלא אצל מזבח ה' והיא עזרת כהנים משער נקנור ולפנים אבל בעזרת נשים ובהר הבית מותר ע"כ. ולא יכולתי לעמוד עליהם שאם הוא אומר משער ניקנור ולהלן אסור יהיה בכלל האיסור אף עזרת ישראל ששער ניקנור בתחלת עזרת ישראל הוא שאין שער בין עזר' ישראל לעזר' כהנים וא"כ הא דכתב עזרת כהנים לאו למעוטי עזרת ישראל אתא אלא לאפוקי עזרת נשים וכדמסיי' למלתיה וקשי' לי דלפו' מאי דתנינן הכא לא היתה לשכה זו כלל בעזרת נשים דבעזרת ישראל אנן קיימין וכן קשיא לי על הכ"מ שגם הוא מיישב על פי זה הדרך של הראב"ד ועיין בפ"ב משנה ו' ומ"ש עוד הכ"מ דיש לתרץ דלשכת כ"ג לא היתה קבועה בבנין אלא בלא בנין וכי הא שכתבתי בשמו לעיל ספ"ג זה ג"כ דוחק שאע"פ שי"ל שלא היה צריך קביעו' כיון דלכ"ג נעשה לצורך ז' ימים שמפרישין לפני יום הכפורי' והוא אחת בשנה מכל מקום ממשנתנו לא נראה כן אלא שהיה לשכה קבועה דומיא דאינך ומה שכתב עוד הכסף משנה דיש לומר שלשכת כהן גדול לא של עץ היתה אלא בנין אבנים ולא נקראת של עץ אלא מפני שהניחו בה עצים איזה פעם וכתב דטעמא דמסתבר הוא דאם לא כן למה נשתנית לשכה זו לעשותה של עץ יותר משאר לשכות שהיו של בנין עד כאן.

משניות מדות עם פירוש עץ החיים

וזה דוחק גדול שעל ידי שלפעמי' היו מניחין בה עץ תהיה נקראת כן מלבד דאעיקרא דדינא פירכא לומר שהיו מניחין עץ בלשכה המיוחדת לכהן גדול ומאי דדייק מה נשתנית לשכה זו לעשותה של עץ אפשר לי לתרץ שנעשה כן כדי שלא תזוח דעתו עליו וכדאמרינן נמי במסקנא דגמרא פרק קמא דיומא דף י"ט שמטריחין עליו מדרום לצפון ומצפון לדרום כדי שלא תזוח דעתו עליו להתגאות בכתר כהונה אבל של סנהדרין דגזית היתה שלא שייך שם הזחת דעת הואיל ורבים הם גם הראש שבהם לא יזוח דעתו כיון שאינו דן יחידי ועוד שכבר דעתם נחה ולא זחה כשראו לפניהם החצי מלשכתם שבנויה בקדש כדלקמן ושם אינם רשאין לישב וכל שכן שראו המקדש לפניהם ואינן כדאין לשרת שם בקדש מה שאין כן בכהן גדול שאין כל אלו ואפשר לחוש שתזוח דעתו עליו ולכך נעשית של עץ ואם כן הדרא קושית הראב"ד לדוכתא מהא דלא תטע לך אשרה כל עץ כיון דמשנתינו בעזרת ישראל שנויה ולכן נראה לי דלא של עץ היתה נקראת לשכת העץ היינו טעמא לפי שבה מפרישין כהן גדול שבעת ימים לפני יום הכפורים ואשכחן נמי דמפרישין אותו שבעת ימים לפני שריפת הפרה ותמן תנינן בריש פרק שלישי דפרה שמפרישין אותו ללשכה שעל פני הבירה ובית אבן היתה נקראת לפי שכל מעשיה היו בכלי אבנים כדפירש שם הר"ב והלכך הסיבו שם לשכה זו שהיא להפרשה דיה"כ לקרותה לשכת עץ היפך בית האבן של הפרשת הפרה לומר שמעשה יוה"ך אינן בשל אבן דוקא והרי טעם א' כתבו התוס' ברפ"ק דיומא דלהכי לא היו מפרישין כהן גדול לפני יום הכפורים במקום הפרשתו לפרה דהואיל ונקראת בית האבן להיכרא שכל מעשיה באבנים ואי מפרישין שם כהן גדול לפני יום הכפורים אז לא הוה ליה היכרא לפרה עד כאן. וכיון דמשום היכרא לא הפרישוהו בבית האבן אם כן קריאת שם לשכת העץ ללשכת דיום הכפורים עביד נמי היכרא לומר דזו מעשיה בכל דבר אפילו בשל עץ מה שאין כן דפרה שאין מעשיה אלא בשל אבנים ומשום הכי אף לדסלקא דעתין דלא זו לשכת פלהדרין אלא בדרום הוא אצל בית הטבילה שעל שער מים וזו שבצפון של בית אבטינס היא ונקרא' במשנתנו לשכת כהן גדול לפי שבכל שבעת הימים היה הולך שם ללמוד החפינה היתה גם כן נקראת של עץ מהאי טעמא דפרישית דליהוי היכרא לשל פרה ולפי שלשכה האחרת היתה שמה עליה לשכת פרהדרין שזה שמה אשר יקראו לה מצד שהיא מיוחדת לכהן גדול כדמפורש בריש יומא משום הכי הסבו שם לשכת העץ לזו הלשכה השניה של כהן גדול שבזה השם שמענו שהיא שייכא לכהן גדול שהיא נקראת של עץ בהפך אותה דשל אבן ולהיכרא וכל שכן דלמסקנא כדפירש הר"ב והרב רבינו משה בר מיימון דזו דמשנתינו היא של פלהדרין דניחא לקרותה של עץ כך נראה לא (אוצ"ל לי) אלא דאכתי איכא למידק הואיל ואמינת דבעזרת ישראל קיימא היאך היתה דיר' כהן גדול שם שבעת ימים בתמידות והלא אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד דמשום האי טעמא כשהוא קורא ביום הכפורים שקודם שמביאין לו ס"ת (בתוי"ט מוסיף הוא יושב) היה זה בעזרת נשים דאלו בעזרת ישראל אינו רשאי לישב כדכתב הר"ב בריש פרק שביעי דיומא אבל גם זה בעיני לא יפלא שאף על פי שהיתה בנויה בקדוש היתה פתוחה לחול ותנן במשנה שמנית פרק שלישי דמעשר שני הלשכות הבנויות בקדש ופתוחות לחול תוכן חול ולא היה לזו פתח כלל אל הקדש משה שאין כן לשכת הגזית דלקמן והיו לה מעלות אשר יעלו עליה מן החול שהוא נמוך ממקומה של הלשכה שהיא בעזרה וכמו שאפרש בסיעתא דשמייא לקמן בלשכת הגזית:

והיא היתה אחורי שתהן ללשכת הגולה ולשכת הגזית רש"י פרק קמא דיומא [דף י"ט]. ובשלטי הגבורים פרק כ"ד מדקדק לומר שכיון התנא בלשונו זה לו' שלשכה זו היתה אחורי כל אחת משתיהן ובענין זה שלשכת הגזית היתה במזרח לפני שתיהן שלשכת הגולה ולשכת העץ היו בנוין אחורי לשכת הגזי' בשוה והיתה לשכת הגולה לדרום של גזית ולשכת העץ בצפון של גזית ונמצאת אומר שלשכת העץ אחורי דגזית ממש שהרי במערב שלה הי' וגם היא אחורי דגולה שהגול' היא בדרום ונמצא שלשכת העץ אחוריה לצפון ע"כ. ובצורה שאני מצייר בסוף המסכת' תשכי' זה היטב. ומ"מ אע"פ שנסכים לדבריו בדקדוק הזה לפי שנראה כך מדלא תנן והיא היתה האחרונה אלא אחורי שתיהן שמע מינה שהוא כדברי השליט הזה עם כל זה מה שכתבתי אני לעיל לדעת רמב"ם דדייק מהכא שאין סדרן של אלו הלשכות כמו שהן סדורים במשנה כסדרן שסדורים הקודמות במשנ' דלעיל מוכרח גם כן לפי שאם נאמר שסדרן כך הוא ושלשכת העץ במזרח היתה לא יתכן כלל לשון אחורי שתצטרך להעמי' דגזי' במערב ולפני אלו השתים ואותה של גולה דרומית לשל עץ בענין שזו של עץ היא נסתרת במערב מפני דגזית ובדרום מפני דגולה ואף על פי כן לשון אחורי לא דייקא דלעיל הפנים הוא המזרח והרי אם כן זו של עץ אינה אחורי ממש מה שאין כן כשאותה של גזית במזרח הוי אות' דשל עץ במערב ויצדק אחורי כהוגן ומדלא תנן נמי והיא האחרונה אלא תנן אחורי שתיהן איכא ודאי למישמ' כדברי השלי' הזה:

עוד כתב **לשכת הגולה שם היה בור קבוע כו'** וקשיא לי מאי האי בור קבוע ובספר אחר גרסינן בור הגולה ובסוף מסכת עירובין בפירוש ה"ר יונתן ראיתי שהעתיק לשכת הגולה שם בור והגולה קבוע בו והגלגל נתון עליו עד כאן. ולגרסא זו הגולה כמו וגולה על ראשה דזכריה ד' שפירש"י כמין ספל גדול עגול ע"כ והוא מה שאנו קורין בלשון אשכנז עמיר ששואבין בו במקצת מקומות על ידי גלגל וז"ל הראבי"ה ונראה שנקראת לשכת הגולה על שם גלגל שלו (אוצ"ל שבו) משלשלין הכיור כדי שלא יפסל בלינה ובני הגולה כרו שם בור לשקעו מפני שלא היה אז ים שעשה שלמה:

ודנה את הכהונה לשון רמב"ם סוף פרק ו' מה' בית הבחירה (צ"ל ביאת מקדש) ועיקר מעשיהם התדיר שהיו יושבין ודנין את הכהונ' כו' ע"כ כת' תי"ט והדין עמו דהא במב פי"א דסנה' תנן שממנה יוצאה תורה לכל ישר' אלא הכא בעיקר מעשיה' התדיר שזה היו צריכין על כל פנים לבדוק את הכהונ' אבל הורא' אפשר שלא תבא כלל שלא יפלא דבר למשפט ע"כ ואפשר שהיה להם זמן קבוע שהיו דנין ומחפשין אחר הכהנים וכשלא נמצא פסול היו הסנהדרין עושין יום טוב ביום שמצאו הכל שלום ותי"ט פי' דקאי אכהנים שלא נמצא בהם פיסול ויש לומר ג"כ לדעתו דבפיסול

משניות מדות עם פירוש עץ החיים

נקט לשון יחיד דא' מיני אלף היה נמצא בפיסול אבל כל השאר היו כשרים וצ"ל לדעתו דזה היה באיזה כהנים שקרא עליה' ערעור וחפשו ולא מצאו בהם כל מאום ומשום הכי היו עושין יום טוב:

וכך היו אומרים ברוך המקום ברוך הוא כתב תי"ט על שם שלשכת הגזית נקראת מקום שעליה נא' מן המקום אשר יבחר ה' כדתנן במשנה ב' פי"א דסנהדרין ולפי' היו מכנין עכשיו השם יתברך בשם מקום לומר שהוא המקום האמיתי המגביל עולם ומלואו בכחו יתברך אמנם לא הגבלת מקום שלכך חזרו ואמרו ברוך הוא להורות זה שאף על פי שאמרנו והגבלנוהו בשם מקום על שהוא מקומו של עולם הנה ברוך הוא מלהזכירו כן על שם הגבלת מקום כי אם מצד שהוא חיי העולם ומקיימו ע"כ. ויש לפרש כי לפי שלא נמצא פיסול מעיקרא באהרן ובבניו לפי' בחא הקב"ה בהם ומה שלא נמצא בהם דופי ג"כ היה מחסד עליון ומשום ה"ק ברוך הוא שלא נמצא וכו'. ואמר לעמוד לשרת לפני ה' בבית קדשי הקדשים לרמוז שהם עומדים בעול' הבא בתחיית המתים לשרת לפני לפני ה':

בילא"ו